

Under en järn- vägsbank i Kånna socken

Arkeologisk schaktningsövervakning 2023

Gravfält L1954:6044, Boplats L1954:6199, Grop L2024:859, Boplatsområde L2024:860,
Stolphål L2024:861. Kånna socken, Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland

Andreas Emilsson

Arkeologisk rapport 2024:26

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Under en järnvägsbank i Kånna socken

Arkeologisk schaktningsövervakning 2023

Gravfält L1954:6044, Boplats L1954:6199, Grop L2024:859, Boplatsområde L2024:860, Stolphål L2024:861. Kånna socken, Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland.

Författare	Andreas Emilsson
Copyright	Kalmar läns museum 2024
Redaktion	Anna-Karin Karlsson, Seija Nyberg
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och fornlämningsmiljö	11
Det historiska kartmaterialet	15
Syfte	17
Metod och genomförande	19
Resultat	21
Område 1	21
Område 2 och boplatssområde L2024:860	30
Område 3 och stolphål L2024:861	31
Område 4	33
Tabell med sammanställning av analyser	33
Tolkning och diskussion	35
Område 1	35
Område 2	38
Område 3	39
Område 4	39
Åtgärdsförslag och utvärdering	40
Referenser	41
Arkiv- och kartmaterial	42
Tekniska och administrativa uppgifter	44
Bilagor	45
Bilaga 1. Historiska kartor	47
Bilaga 2. Arkeobotanisk analys	54
Bilaga 3. ¹⁴ C-analys	57

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

I samband med en ledningsdragning för el och VA i den gamla järnvägsvallen söder om Kånna har Museiarkeologi sydost genomfört en schaktningsövervakning. Sammantaget schaktningsövervakades fyra områden av banvallen där samtliga delar låg i Ljungby kommun, Kånna socken, Kronobergs län (fig. 1).

I område 1 som låg vid gravfältet L1954:6044 hittades kantrännor som legat runt fyra gravhögar av yngre järnålderstyp som i övrigt var bortschaktade. I en av kantrännorna påträffades sädeskorn som daterades till vendeltid. I två av de andra kantrännorna daterades träkol till förromersk järnålder respektive mesolitikum och relaterar inte till gravarna. Inom gravfältet fanns också en grop som daterades till vikingatid. Strax söder om gravfältet berördes boplatz L1954:6199 där två härdar och ett slaggfynd påträffades. De

båda härdarna daterades till övergången mellan förromersk/romersk järnålder respektive övergången mellan mesolitikum/neolitikum. Ytterligare lite längre söderut i område 1 fanns gropen L2024:859 som daterades till mellanneolitikum.

I område 2 påträffades en härd och ett stolphål som registrerades som boplatzområde L2024:860, där härden daterades till äldre romersk järnålder. I område 3 påträffades stolphål L2024:861, som sannolikt är från historisk tid utifrån förekomst av träkol från gran.

Vid schaktningsövervakningen undersöktes alla arkeologiska kontexter som berördes inom undersökningsområdet. Detta gör att inga ytterligare arkeologiska insatser föreslås inom de berörda områdena.

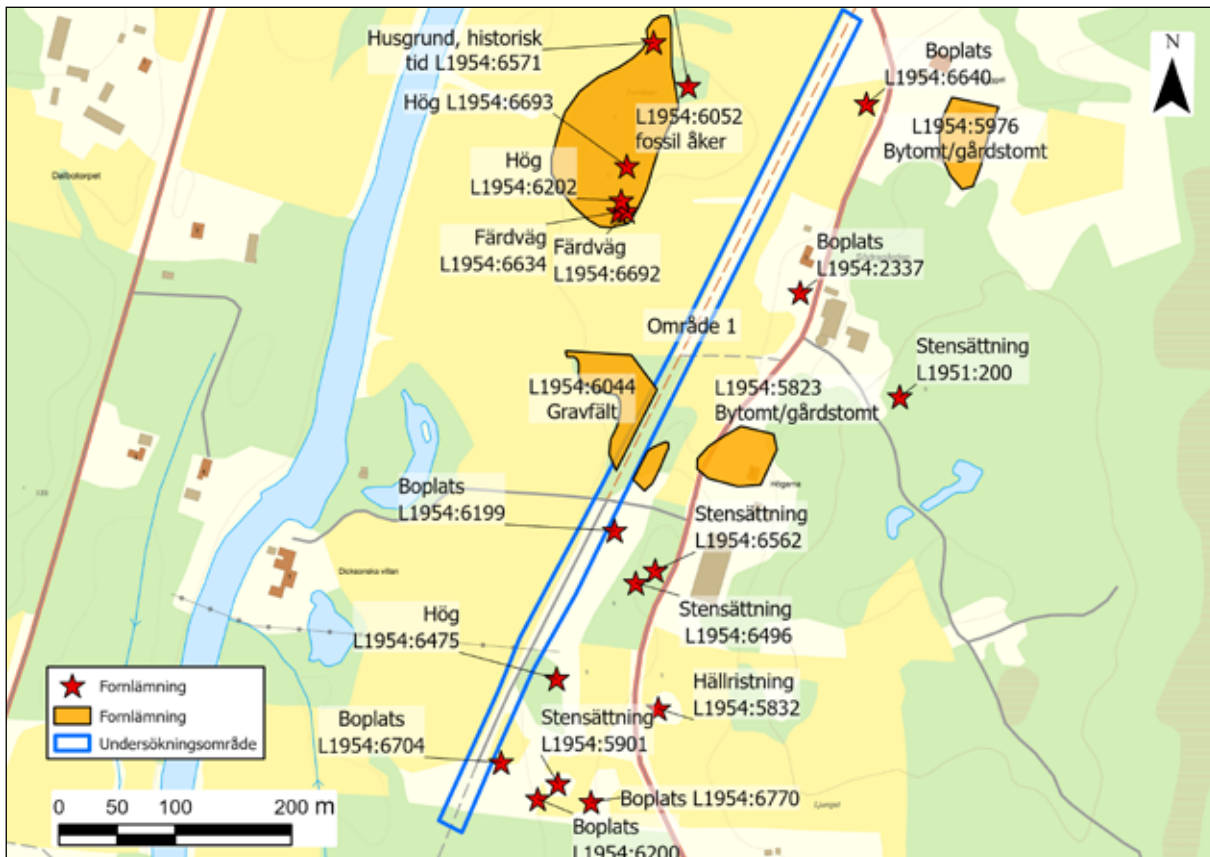
Figur 1. De aktuella undersökningsområdena, benämnda område 1, 2, 3 och 4.

Inledning

Museiarkeologi sydost har med anledning av en ledningsdragnings för el och VA genom den gamla banvallen söder om Kåna i Ljungby kommun genomfört en schaktningsövervakning. Schaktningsövervakningen genomfördes under andra halvan av november 2023 och enligt beslut av Länsstyrelsen i Kronobergs län. Exploatör som också bekostade undersökningen var Ljungby kommun.

Den aktuella ledningsdragnings passerade strax intill flera registrerade fornlämningar, där totalt fyra delområden i banvallen kom att övervakas, där dessa tillsammans motsvarande en sträcka på omkring 1 km (fig. 1).

Ansvarig för schaktningsövervakningen var Andreas Emilsson som även sammanställt rapporten. I fält deltog även Johan Åstrand.

Figur 2. Registrerade fornlämningar i anslutning till område 1.

Topografi och fornlämningsmiljö

Schaktningsövervakningen genomfördes i den gamla banvallen mellan Kånna och Nyelund som idag används som gång- och cykelväg samt brukningsväg. Järnvägen togs i bruk 1899 och användes till persontrafik fram till 1968 och godstransporter huvudsakligen fram till 1975 med sporadiska transporter till och med mitten av 1980-talet (<https://www.jarnvag.net/banguide/markaryd-traryd>).

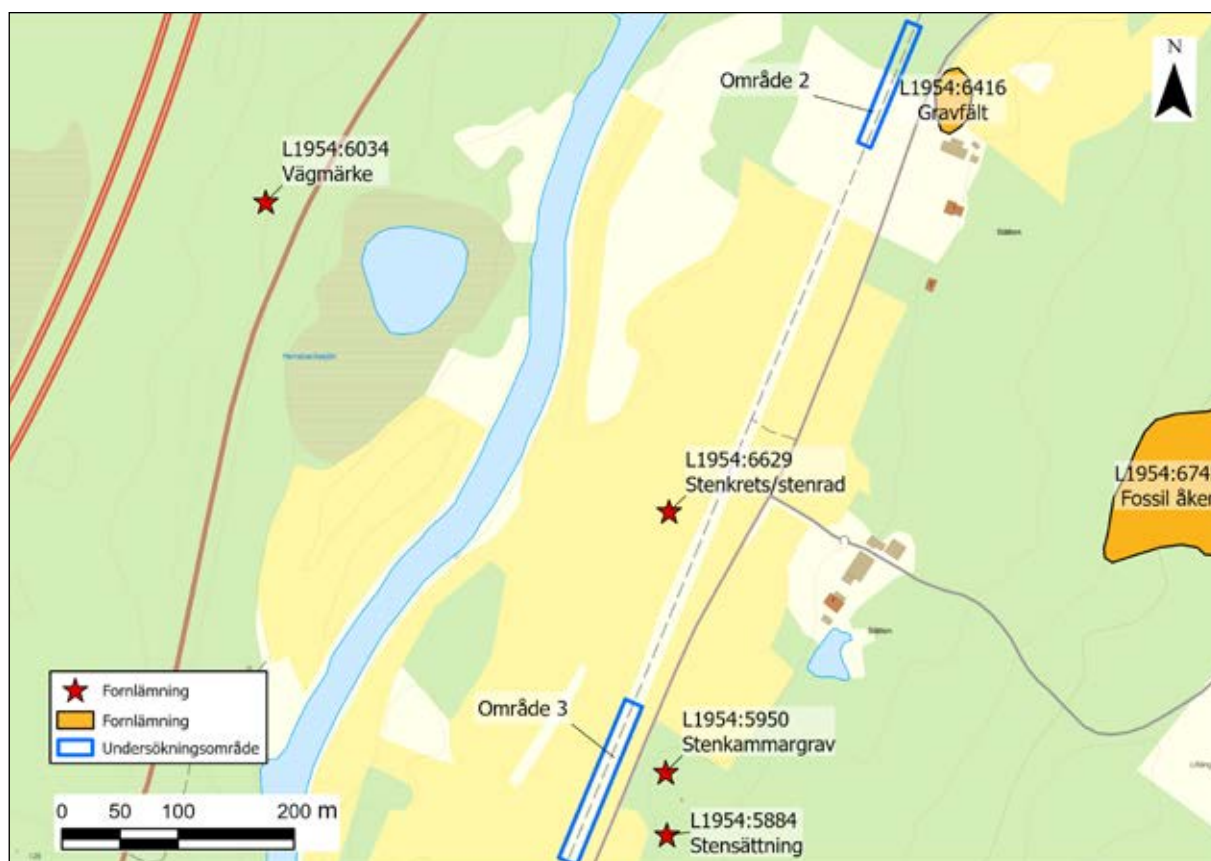
Undersökningsområdet omfattade fyra delområden inom sträckningen för ledningsdragningen, vilka i rapporten kommer benämnas område 1, 2, 3 och 4 (fig. 1). De områden som är aktuella löper förbi eller genom kända fornlämningar såsom boplatzlämningar, gravfält och enskilda gravlämningar.

Undersökningsområdena ligger utmed den östra dalgången till ån Lagan, som löper i N-S riktning omkring 190–210 m från banvallen. Huvuddelen av sträckningen ligger i anslutning till idag brukad åkermark. Höjdnivån varierar mellan 133–139 m ö h.

Det norra exploateringsområdet, område 1, berör ett område söder om Kånna och går tvärs igenom ett gravfält (L1954:6044) (fig. 2). Ett flertal lämningar som boplatser (L1954:6640, L1954:2337, L1954:6199 & L1954:6704), och en hög (L1954:6475) finns registrerade längs ledningsdragningen. Öster om den norra delen av område 1 finns en boplatz registrerad (L1954:6640) med osäker utbredning. Nästa boplatz (L1954:2337) ligger öster om ledningsdragningen och väster om Södragården. Även denna har en osäker utbredning och utgörs

av ett stolphål samt en sönderplöjd härd. Vid den södra halvan av område 1 finns ytterligare två boplatser som angränsar till ledningsdragningen (L1954:6199 & L1954:6704) L1954:6199 omfattar två härdbottnar och L1954:6704 tre stolphål. Ytterligare två boplatser (L1954:6300 & L1954:6770) finns registrerade strax sydöst om område 1. Samtliga boplatser påträffades vid en utredning samt sökschaktning som genomfördes 1993 inför en ny vägsträckning mellan Kånna och Lunnarp (Högrell 1993). I närområdet finns två stensättningar registrerade (L1954:6562 & L1954:6496), en hög (L1954:6475) samt en gårdstomt/bytomt (L1954:5823) med äldsta namnbelägg till 1406.

Som nämndes ovan skär område 1 genom gravfältet L1954:6044, som utgörs av ca 40 högar, 2 ovala högar samt 3 osäkra gravar i form av 2 runda fyllda stensättningar och en tresidig fylld stensättning. Delar av gravfältet är skadat och delvis bortschaktat. I gravfältets SV del har flera högar blivit bortodlade. Enligt Carl Wibbling som var verksam på 1800-talet har detta gravfält sträckt sig ända till Kånna kyrka (fornsök). Vid den aktuella schaktningsövervakningen informerade markägaren att det under den torra sommaren 2023 gick att se ett stort antal ringformade avtryck i den brukade åkern som ligger norr/nordväst om dagens gravfält och upp mot ett större impediment där det finns två högar registrerade (L1954:6202 & L1954:6693), vilket styrker Wibblings uppgifter om att gravfältet varit väsentligt större. Wibbling har även hittat en bit av en spännbuckla, ett järnfragment samt ett kol- och benlager i en grav vid gravfältet, dock finns det ingen uppgift om exakt var (SHM inv. 9410).

Figur 3. Registrerade fornlämningar i anslutning till område 2 och 3.

Område 2 ligger omkring 1 km sydväst om område 1 och omfattar en ca 110 m lång sträcka av banvallen (fig. 3). Strax öster om område 2 ligger ett registrerat gravfält (L1954:6416). Gravfältet L1954:6416 består av 5 högar som är 5 – 12 m i diameter och 0,6–1,8 m höga (fornreg).

Område 3 omfattar en 150 m lång sträcka omkring 500 m sydväst om område 2 (fig. 3). Öster om området finns två registrerade gravar varav en stenkammargrav (L1954:950) och en stensättning (L1954:5884). Stenkammargraven (L1954:950) utgörs enligt fornsök av en oval hög som är 9x8 m och 0,25–0,75 m hög med enstaka stenar synliga i ytan. Toppen är avschaktad, men i mitten syns en lös häll vilket tolkats som resten av hällkistan. Stensättningen (L1954:5884) är rund och 6 m i diameter och 0,3 m hög. I ytan är den övertorvad och där syns enstaka synliga stenar. På laga skifteskartan från 1861–66 finns det uppgifter om att

det ska ha funnits ett femstenarör benämnt Trillekull ca 50 m ÖSÖ om hällkistan.

Område 4 ligger öster om Nyelund i den södra kanten av samhället Bäck (fig. 4). Direkt söder/sydöst om Område 4 finns ett registrerat gravfält (L1954:6275). Gravfältet är registrerat med ett frågetecken och är kraftigt skadat med troliga rester av minst 5 st högar, Dessa är 5–6 m i diameter och 0,5–1 m höga. Samtliga av högarna har blivit skadade i mitten och i kanterna i samband med täktverksamhet. Idag fanns även luftningen till ett avlopp inom ytan för gravfältet. Gravfältet har troligen sträckt sig mot exploateringsområdet i NV men har vid anläggandet av järnvägen skurits av och grävts bort. Wibbling har vidare undersökt ett gravfält i Bäck enligt arkivmaterial från Smålands museum samt SHMs Järnålderskatalog, dock finns det ingen tydlig uppgift om vilket gravfält och det finns flera stycken i Bäck.

Figur 4. Registrerade fornlämningar i anslutning till område 4.

Vid undersökningen undersöktes minst sju gravhögar som innehöll brandlager, ingen närmare beskrivning finns i övrigt om hur gravarna varit konstruerade. I gravarna hittades ett stort antal fynd, bland annat ett större likarmat spänne med en hjortfigur, flera pärlor, järnknivar, yxor m.m (SHM inv. 9410).

Vid en övergripande blick på fornlämningsbilden och hur den historiska bebyggelsen legat i detta område av Lagandalen, ligger de flesta av byarna på dalgångens östra sida medan den gamla vägen har gått på den västra sidan, ungefär med samma sträckning som den gamla Riksväg 1. Det framgår av den äldsta häradskartan från sent 1600-tal (Lantmäteristyrelsens arkiv, Kronobergs socken, Sunnerbo härad, F10). Flera stora gravfält ligger dock på den västra sidan, kanske för att exponera dem mot vägen. Kånna har varit en knutpunkt längs Lagastigen där en väg västerut mot

Halland tagit av. Här finns också en välbevarad romansk kyrka, man kan notera att alla medeltida kyrkor längs denna del av Lagan har uppförts där Lagastigen möter en anslutande väg (Åstrand & Ring 2015:74). I kyrkan vid Kånna har dendrokronologiska dateringar genomförts på takstolar, där en takstol i långskeppet daterats till 1181 medan korets takstolar daterats till 1174 (Hansson 2008:195). En schaktningsövervakning har vidare genomförts under kyrkogårdsmuren (Emilsson 2020). Resultaten visade på spår av smidesverksamhet från vikingatiden eller tidig medeltid (1024–1154 e.Kr). Smidesverksamheten på platsen skulle kunna vara kopplad till exempelvis en storgård som kan ha funnits på platsen innan kyrkan eller höra samman med byggnadsfasen till kyrkan.

De aktuella undersökningsområdena ligger i en fornlämningsmiljö som präglas av den yngre

järnålderns lämningar och har ingått i det gamla folklandet Finnveden. Under den yngre järnåldern utmärker sig Finnveden genom sina typiska höggravfält med runda högar omgivna av kanttrännor. Det finns ett stort antal bevarade gravfält från denna tid, närmare 350 stycken, vilket gör att bebyggelsemönstret i Finnveden framträder tydligare än i många andra regioner (Svanberg 2003b:36). Dessa gravfältsmiljöer är typiska för södra Finnveden med ett stort antal gravfält lokaliserade till synliga lägen i anslutning till de äldre byarna och de gamla vägstråken, och inte minst vid ån Lagan och den gamla vägen Lagastigen har gett en särskild struktur åt fornlämningslandskapet. Den rika förekomsten av gravfält beror delvis på att områdets topografi och odlingsutveckling gjort att förhållandevis många av gravfälten bevarats. Men det är ändå tydligt att Finnveden under yngre järnålder varit välbefolkat och haft en stabil bebyggelse (Svanberg 2003a:156ff).

Lagadalen och järnåldersbygden i Finnveden har uppmärksamats av flera forskare och regionen har lyfts fram som ett område med markerad särprägel som framför allt avspeglar sig i gravformer och gravritual (Artelius 2010; Burström 1991; Svanberg 2003a, 2003b). Skillnaderna mellan gravfälten i de olika småländska folklanden har uppmärksamats av Mats Burström (Burström 1991). Vid en jämförelse mellan gravformerna på den yngre järnålderns gravfält i Varend, Njudung och Finnveden kunde Burström konstatera tre helt olika mönster där gravfälten i Njudung dominerades av ofyllda stenkretsar, de i Varend hade ett varierat gravskick med stort inslag av resta stenar och ovala stenkretsar och där Finnvedens gravplatser dominerades av högar. Burström menade att de skilda gravformerna speglar skilda politiska strukturer som funnits i dessa områden (a.a).

Det finns relativt många undersökta järnåldersgravar i Finnveden men huvuddelen av undersökningarna är från 1800-talet med en bristfällig dokumentation där fynden låg i fokus (se t.ex. Svanberg 2003a). Utifrån fyndmaterialet har det dock bland annat kunnat ses att det finns ett om-

fattande djur- och matoffer i Finnveden vilket sticker ut ur ett regionalt perspektiv (Svanberg 2003:36ff). Denna aspekt framkom tydligt vid en mer modern gravundersökning i Trotteslöv av en vikingatida grav där ett omfattande djurbensmaterial hittades (Åhman 2015). Bland annat hittades ben från hästar och hund, men även ormvråk. Som exempel på andra gravundersökningar med utmärkande fynd kan en undersökning vid Össlöv nämnas. Där hittades det i ett brandlager vid en rest sten en fällkniv i järn som dateras till yngre järnålder (Anderbjörk 1944). Det finns bara några få andra exempel i Sverige på fällknivar från denna period (Anderbjörk 1944; Selling 1944; Hällfors 2006). Ett flertal gravhögar undersöktes också som innehöll brandlager med fynd av bland annat järnknivar, pärlor och sländtrissor med dateringar till omkring 800 e.Kr. (Anderbjörk 1949). Från Kånna gravfält finns det vidare omfattande fyndmaterial från äldre gravningar. Ett exempel på en mer modern undersökning från Kånna högar genomfördes 1986 inför en vägsträckning (Åhman 1986). Vid undersökningen hittades en stensamling som legat runt ett större flyttblock med fynd av några bitar flinta samt obestämbar keramik. Även fyra härdar och en grop hittades. Tre av härdarna ¹⁴C-daterades, varav två visade sig vara från förromersk järnålder (400 f.Kr respektive 190 f.Kr) samt en från mesolitikum (4985 f.Kr).

När det gäller boplatsundersökningar som berört järnålder har ett par större undersökningar genomförts i Lagadalen. Vid Replösa i östra delen av Ljungby omkring 8 km norr om det aktuella exploateringsområdet genomfördes en arkeologisk undersökning av en boplats från yngre järnålder (Åstrand och Ring 2017). Här undersöktes en boplats och hantverksområde där lämningar koppats till järnhantverk. En annan viktig boplatsundersökning genomfördes vid Hallsjö år 2012. På platsen påträffades bebyggelse lämningar från vendeltid och fram till sen historisk tid (Billström 2015). Av stor betydelse för kunskapen kring bebyggelseutvecklingen i området är de undersökningar som genomfördes inför anläggandet av E4

vid Hamneda. Här gjordes omfattande undersökningar av fossil åkermark från äldre järnålder där man även fann spår efter den äldre järnålderns bebyggelse. Resultaten från Hamnedaprojektet visade på ett bredare landskapsutnyttjande under bronsålder och äldre järnålder som under yngre järnålder förändras (Lagerås 2000). Odlingsmark och bebyggelse koncentrerades då till dalgången medan de omgivande markerna blir stora betesmarker med ljunghed.

Den senaste större undersökningen som genomfördes i närområdet var vid Eka/Ekalund strax nordväst om Ljungby 2023. Här undersöktes två gårdstomter som varit bebyggda och använts under vikingatid och medeltid, ett antal boplatser med lämningar och fynd från stenålder, bronsålder och järnålder. Under framför allt folkvandringstid var aktiviteten omfattande med spår av huskonstruktioner och en intensiv period för odling (Emilsson m.fl.2024 - rapport under arbete).

Det historiska kartmaterialet

Över den aktuella sträckan finns flera äldre kartor att tillgå, där de som är mest relevanta och detaljerade är kartorna över storskifte och lagaskifte. Generellt är det tydligt att den bördiga dalen vid Lagan har dominerats av jordbruksmark och det har funnits begränsat med skogsmark utmed den aktuella sträckan från 1800-talet och framåt.

Område 1

Vid den norra delsträckan täcker storskifteskartan över Kånna inägor från 1813 in hela område 1 (LMS: Storskifte på inägor 1813. Kånna 1–10) (fig. 27 i bilaga 1). Kartan visar att undersökningsområdet berör mark som tidigare utgjorts av åker- och ängsmark. Ingen bebyggelse har legat inom sträckningen för undersökningsområdet. En väg löper genom den södra halvan av område 1 som senare förefaller delvis tangerats då järnvägen byggdes. I kartan har ingen notis tagits om forn lämningar men det går att se att exempelvis gravfältet L1954:6044 ligger inom ett område som är uttritad som ängs-/hagmark.

Vid en jämförelse med den ekonomiska kartan från 1952 är den stora förändringen att järnvägen nu löper genom landskapet (Kånna, 4D9g52) (fig. 28 i bilaga 1). Några mindre förändringar är att åkermarken har utökats och det går exempelvis att se att det nu finns röjningsrösen uttritade inom mark som tidigare utgjorts av ängsmark och som ligger intill den norra delen av område 1. Gravfältet L1954:6044 är utsatt med den nuvarande begränsningen.

Område 2

Område 2 täcks av storskifteskartan över utmarken till Kånna by från 1818 (fig. 29 i bilaga 1). Informationen är knapphändig i kartan där område 2 ligger inom ett område som beskrivs som "Rymark" (LMA: Storskifte 1818, 07-kån-10). Ingen bebyggelse ligger i direkt anslutning till undersökningsområdet och det går vidare att se att vägsträckningen öster därom har en sträckning som idag. Värt att notera är vidare att gravfältet L1954:6416 inte har någon markering i kartan.

På den ekonomiska kartan från 1952 ligger område 2 huvudsak i anslutning till åkermark där gravfältet L1954:6416 strax österut är utsatt (Bäck, 4D8g52) (fig. 30 i bilaga 1).

Område 3

Område 3 omfattas av laga skifteskartan från 1867 där ytan berör både ängsmark (hårdmark) samt åkermark med mylljord (LMA: laga skifte 1867, 07-kån-41) (fig. 31 i bilaga 1). Ingen bebyggelse finns direkt intill.

På den ekonomiska kartan från 1952 ligger område 3 helt i anslutning till åkermark (Bäck, 4D8g52) (se fig. 30 i bilaga 1).

Område 4

Område 4 täcks av Laga skifteskartan från 1867 där ytan berör äng, hälling och backe (LMA: laga skifte 1867, 07-kån-41) (fig. 32 i bilaga 1), där det sistnämnda sammanfaller med gravfältet L1954:6275. Ingen markering i kartan ger dock någon indikation om gravar. Till skillnad från

idag finns det heller ingen bebyggelse intill undersökningsområdet.

På den ekonomiska kartan från 1952 finns bebyggelse intill området (Bäck, 4D8g52) (fig. 33 i bilaga 1). I övrigt har mer mark övergått från ängsmark till åkermark. Noterbart är vidare att gravfältet L1954:6275 inte finns med på den ekonomiska kartan.

Syfte

Syftet med den arkeologiska undersökningen var enligt förfrågningsunderlaget att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera de fornlämningar som framkommer vid schaktningen, att skapa kunskap med relevans för myndigheter, forskning och allmänhet, samt att förmedla denna.

Schaktningsövervakningen skulle genomföras med en generellt hög ambitionsnivå med särskild vikt i och kring gravfält L1954:6044 och boplatserna L1954:6199 och L1954:6704.

Figur 5. Pågående arbete i schakt 3. Här var den uppbyggda banvallen relativt tunn där toppen av den låg i nivå med omkringliggande mark. Foto från NÖ.

Metod och genomförande

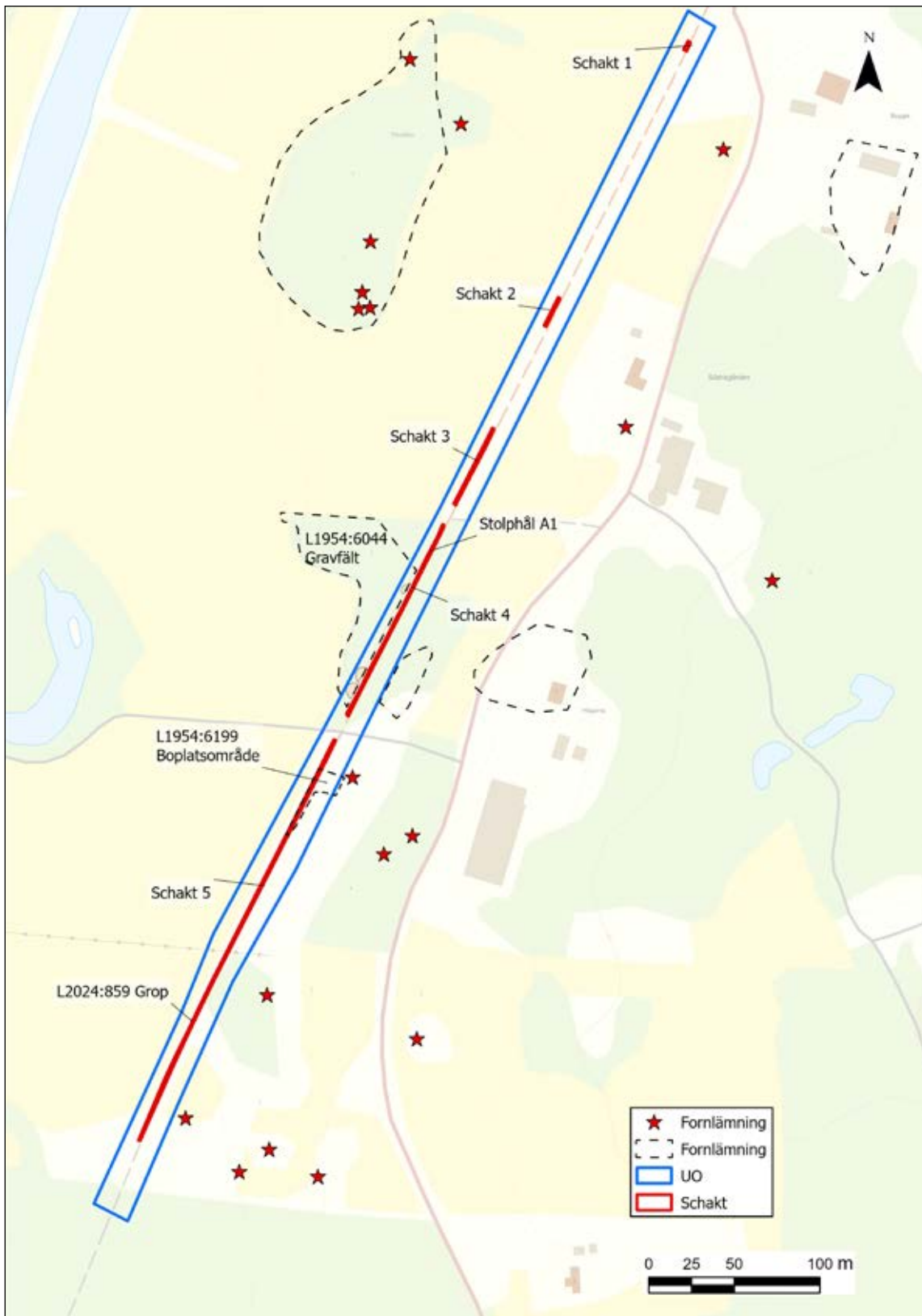
Den aktuella undersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning men där ytorna för ledningsdragningen undersöktes sammanhängande före exploateringen. Detta gjorde att arbetet kunde genomföras snabbare i fält och ställtids kunde undvikas. Schaktdjupet kunde därmed också anpassas ner till de markhorisonter som var relevanta för arkeologiska lämningar. Schaktbredden var omkring 1,1–1,4 m och djupet varierade mellan 0,7–1,4 m beroende på banvallens tjocklek, som varierade mellan ca 0,4–1 m (fig. 5).

Inom den berörda ytan togs banvallen och dess fyllnadsmassor bort skiktvis ner till bevarande marknivåer där schaktningen kompletterades med en handrensning. Vid schaktningen och vid

anläggningar genomförde även en metalldetektering.

Påträffade anläggningar undersöktes med gängse metod med skärslöv till i huvudsak 50 eller 100 %. Dokumentation skedde genom inmätning, beskrivning i surfplatta/IDA och fotografering. Inmätning skedde med en RTK-GPS där schakt, anläggningar och fynd mättes in i koordinatsystemet Sweref99 TM.

En analys av vedartsprover och makrofossilprover har genomförts av Stefan Gustafsson/Arkeologikonsult (se bilaga 2). ¹⁴C-analys har gjorts av Ångström/Tandemlaboratoriet vid Uppsala universitet (se bilaga 3).

Resultat

Område 1

Inom område 1 som låg strax söder om Kånna togs ca 500 m löpschakt upp fördelat på fem schakt inom det totalt 800 m långa undersökningsområdet (fig. 6). Att schaktningsövervakningen inte berörde hela sträckan i område 1 beror på att banvallen i den norra delen var nedgrävd under omgivande marknivå och att förutsättningarna för att det skulle finnas under mark dolda lämningar var begränsade.

Vid schakt 1 låg ytan på banvallen mellan 0,8–1 m under omgivande marknivå. I schaktet som var 5 m långt och grävdes 1 m djupt, fanns det 0,5 m uppfyllnad till banvallen samt 0,5 m underliggande sand. Förutsättningarna för bevarade arkeologiska lämningar var således låg. Vid schakt 2 låg banvallen fortsatt under omkringliggande marknivå. Schaktet var 20 m långt där banvallen var 0,6 m tjock och inga arkeologiska lämningar fanns bevarade under. Vid läget för schakt 3 började banvallen tangera marknivåer där det fanns större förutsättning för att det skulle kunna finnas bevarade arkeologiska lämningar än i sträckan norr därom (fig. 5). Schakt 3 var omkring 50 m långt och grävdes 0,7 m djupt, banvallen utgjordes här av 0,5 m tjocka grusmassor där det under dessa fanns ljus sand.

Schakt 4 började tas upp strax norr om gravfältet L1954:6044 och drogs hela vägen förbi det (fig. 7). Schaktet var 125 m långt och upp till 0,8 m djupt. I den norra delen fanns ingen bevarad horisont med tolkad ursprunglig matjord under den ca 0,5 m tjocka banvallen, utan där fanns ett omrört lager med något humös siltig sand. I den södra och mellersta delen av schaktet fanns det inslag av

matjord vilken dock till stor del bedöms som omrörd vilket också styrks av att det på flera ställen i schaktet hade fyllts ut med sten i den, speciellt i den södra delen av schaktet. Den södra delen av banvallen låg vidare över den omkringliggande marknivå med någon decimeter upp till ca 0,7 m. I schaktet påträffades ett stolphål samt nergrävda kantrännor till fyra i övrigt bortgrävda gravhögar från sannolikt yngre järnålder.

I schakt 5 som togs upp efter en infart som schakt 4 slutade vid, låg banvallen uppfyllnad ovanför dagens marknivå vilket gjorde att det fanns goda förutsättningar för bevarade arkeologiska kontexter, i schaktet hittades två härdar som bedöms ingå i boplatsen L1954:6199 samt en grop L2024:859. Totalt var schakt 5 strax under 270 m långt och schaktdjupet var upp till 1,4 m, där banvallen varierade mellan 1–0,5 m i tjocklek med en underliggande tolkad ursprunglig matjordshorisont som fanns bevarad i stora delar av schaktet.

Gravfält L1954:6044

Stolphålet A1 låg ett tiotal meter norr om den nuvarande begränsningen för gravfältet L1954:6044 i schakt 4 (fig. 6). Det var 0,4 m i diameter samt 0,18 m djupt. Det hade en fyllning av gråsvart lätt sotig sand och påträffades ca 0,7 m ner under banvallen.

I mitten på schakt 4 påträffades gropen A3 (fig. 8). Denna var 1,7x0,7 m i plan och 0,45 m djup, och fortsatte även utanför det upptagna schaktet. Fyllningen utgjordes av flammig fyllning med mörk lätt humös sand. Ett jordprov togs i dess fyllning, P11. Provet innehöll träkol från björk som daterades till 776–993 e.Kr (95,3 %, Ua-82250) (tab.

Figur 7. Översiktsbild med pågående schaktning vid gravfältet L1954:6044. Foto från S.

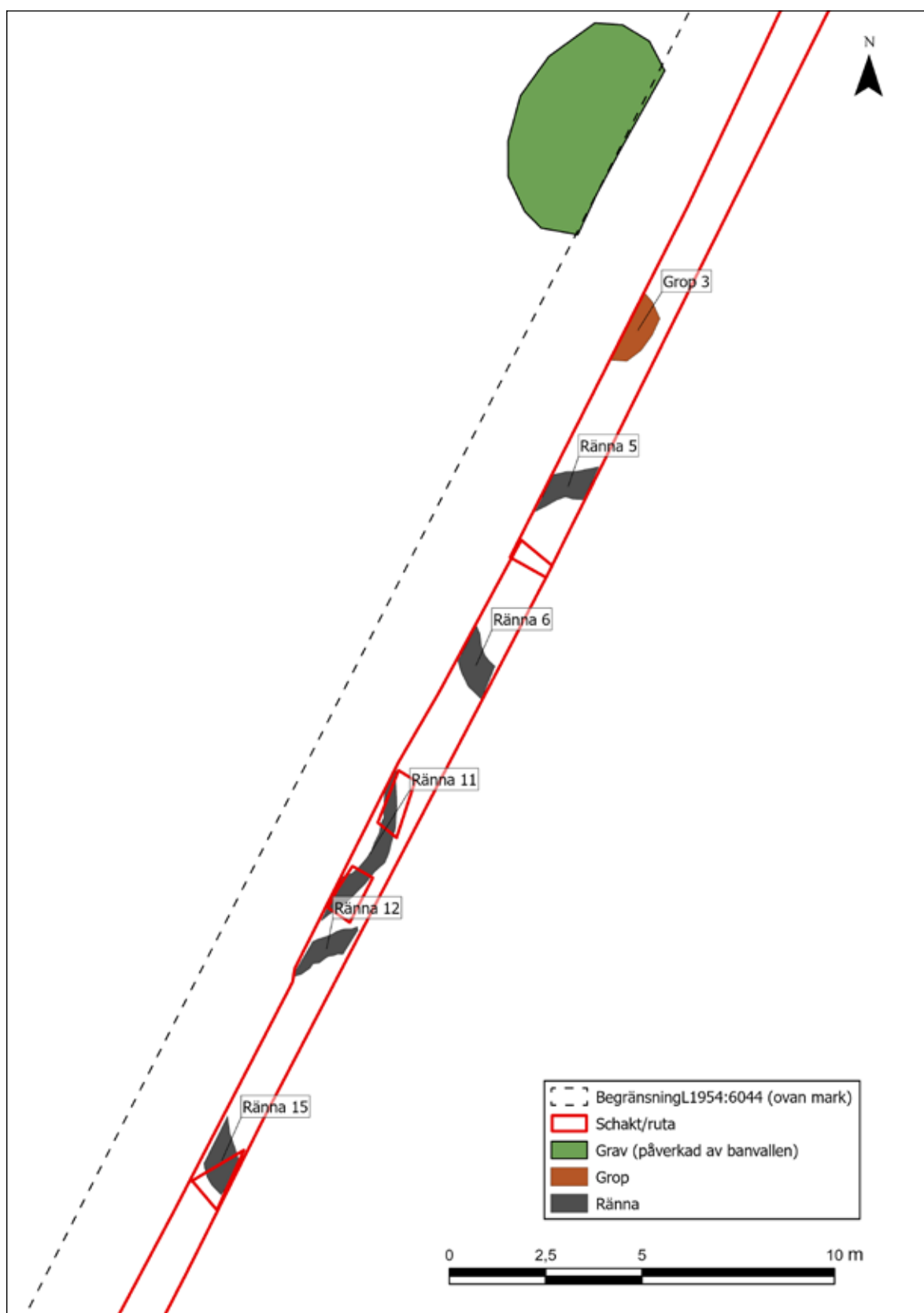
1). Den vikingatida dateringen sammanfaller väl med en fas som kan vara kopplad till gravfältet.

Söder om grop A5 och i fortsättningen av banvallen genom gravfältet fanns kantrännor efter totalt fyra gravhögar. Som ovan nämnts fanns det inget i övrigt kvar av gravhögarna utan det som kvarstod av dem var endast de nergrävda kantrännorna (fig. 8). Kantrännorna är enligt RAÄ fornminnesinventeringens arbetsföreskrifter: ”avsiktligt åstadkommen, rännformig fördjupning i markplanet omedelbart utanför kanten av gravläggning. Den kan vara avbruten av en avsiktligt utsparat brygga” (Seling 1969: 26).

Kantrännorna A5 och A6 som var del av en och samma kanträna har legat runt en gravhög som har varit minst 6,6 m i diameter (fig. 8 & 9). Kantrännorna var mellan 0,7–1 m breda och gick att följa hela schaktbredden på ca 1,4 m. Båda undersöktes i sin helhet. Fyllningen i dem utgjordes av brungrå lätt humös och sotig sand med enstaka kolfragment. I fyllningen till dem fanns också enstaka små skörbrända stenar. De hade både en lätt

skål-/V-formad profil och var 0,35 m djupa. I rännan A6 togs ett jordprov, P3, som innehöll träkol från björk. En datering genomfördes på träkolet som visade 395–207 f.Kr. (95,3 %, Ua-82251) (tab. 1). Dateringen till förromersk järnålder påvisar att träkolet härrör från en tidigare aktivitet eller naturlig brand på platsen och inte själva graven eller aktivitet direkt kopplat till den.

Kanträna A11 har tillhört en grav som huvudsakligen legat väster om det upptagna schaktet som minst haft en bredd på 4,5 m (fig. 8 & 10). Själva kantränan hade en bredd på mellan 0,4–0,6 m och hade en fyllning av måttligt humös gråbrun sand med inslag av kol och enstaka skärersten, upp till 0,1 m stora. Rännan hade en lätt skål-/V-formad profil med insidan något rakare och hade en djup av 0,35 m. Två rutor/sektioner i den grävdes motsvarande en undersök andel på ca 75 % av rännan. I dess fyllning togs ett jordprov, P5, som innehöll obestämbar träkol. Provet daterades till 5322–5080 f. Kr. (95,4%, Ua-82254) (tab. 1). Den mesolitiska dateringen visar att kolet inte relaterar till graven.

Figur 8. Plan med grop A3 samt kantrännorna A5, 6, 11, 12 och 15.

Figur 9. Ränna A6 i plan. Foto från sydväst.

Nästa gravrest som tangerades inom schaktet utgjordes av kantrännorna A12 och A15 som tolkas ingått i samma gravkonstruktion som har haft en diameter av minst 8 m (fig. 8 & 11). A12 har undersökts till 100 % och A15 till 50 %. Fyllningen i dem var av samma typ och utgjordes av måttligt humös gråbrun sand med inslag av kol och enstaka skärvsten, upp till 0,1 m stora. A15 verkade dock något omrörd med inslag av stråk med grå sand och hade några större obrända stenar i fyllningen, varav den största var 0,4x0,2 m stor. A15 vidare var något bredare, omkring 1 m och A12 ca 0,8 m. Djupet var 0,35 m på båda rännorna som hade en skål-/V-formad profil.

Rännan A23 låg 2 m öster om en synlig gravhög som i sin yta låg i höjd med banvallen, vilket gjorde att det bedömdes finnas förutsättningar för att flera delar av graven kunde vara bevarad (fig. 12). Det visade sig dock som vid de övriga gravarna att endast kantrännan fanns kvar. Kantrännan sammanföll tydligt med den bevarade delen av graven utanför banvallen. Graven har haft en diameter

på ca 8 m där själva rännan var mellan 0,8–1,1 m bred. Då rännan rensats fram i plan framgick det att det fanns ett större stenlyft i rännan som var fyllt av material från banvallen men också fyllnadssten som var nedtryckt kopplat till banvallen (fig. 13). Tre rutor/sektioner undersöktes i rännan som motsvarade en undersökt andel på ca 50 %. Rännan hade skål-/V-formad profil med en fyllning av huvudsakligen gråbrun lätt humös sand med inslag av sot och enstaka kolfragment. De hade ett djup av 0,45 m och i den övre fyllningen fanns enstaka skärvsten som var upp till 0,1 m stora. I undre delen fanns förhållandevis mycket sten, delvis skärvad men inte allt, stenstorleken var mellan 0,1 och 0,3 m. I rutan vid rännans mitt fanns flera större stenar som var omkring 0,4 m och som låg på rännans insida (fig. 14). I den norra rutan togs jordprov, P8. Provet innehöll två förkollnade kärnor från skalkorn samt ytterligare två fragment från obestämbara sädeskorn. Även fragment av obestämbart träkol fanns i provet. Skalkorn skickades för ¹⁴C-datering som visade 549–641 e.Kr (95 %, Ua-82249) (tab. 1). Dateringen till vendeltid kan således samstämma med en möjlig datering på graven.

Direkt söder om rännan A23 fanns det goda förhoppningar om att tangera ytterligare en grav som hade skurits av banvallen (fig. 12 & 15). Där låg marken utanför banvallen ännu lägre än vid rännan A23, vilket betydde att denna del skulle kunna vara mer välbevarad. Det visade sig dock att hela denna södra del av banvallen hade grävts ur fullständigt vilket gjorde att ingen ursprunglig marknivå, eller då heller delar av graven såsom kantrännan, fanns kvar.

Boplats L1954:6199

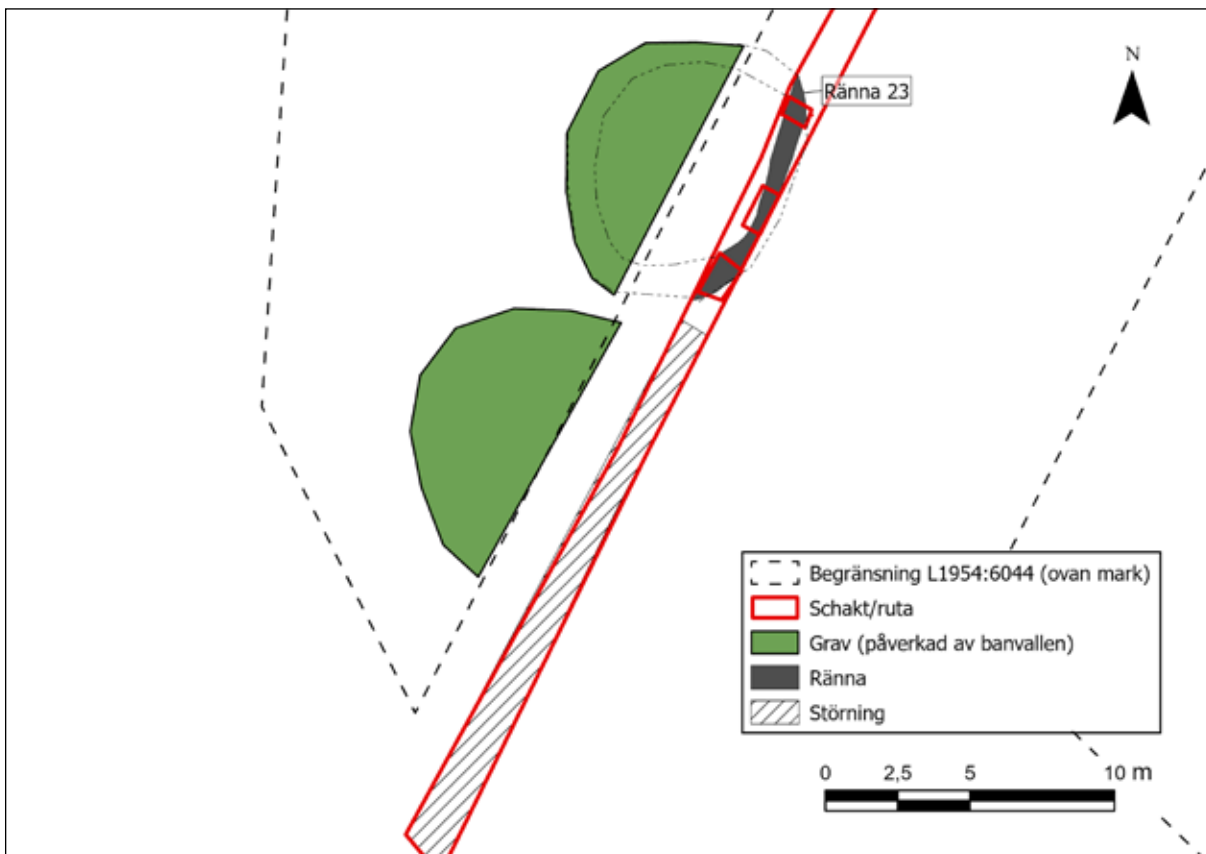
Den norra delen av schakt 5 löpte strax förbi boplatsen L1954:6199 som hittades vid den sökschaktning som genomfördes 1993 i området strax öster om banvallen (Högrell 1993) (fig. 16). I den norra delen av schaktet låg banvallen ca 1 m högre än omkringliggande mark och det fanns en ca 0,35 m tjock bevarad matjordshorisont under banvallen, vilket gjorde att förutsättningarna

Figur 10. Två tömda delar av rännan A11 med en bevarad mittsektion. Foto från sydväst.

Figur 11. Rännan A12 i plan innan undersökning. I bakgrunden syns delar av rännan A11. Foto från sydväst.

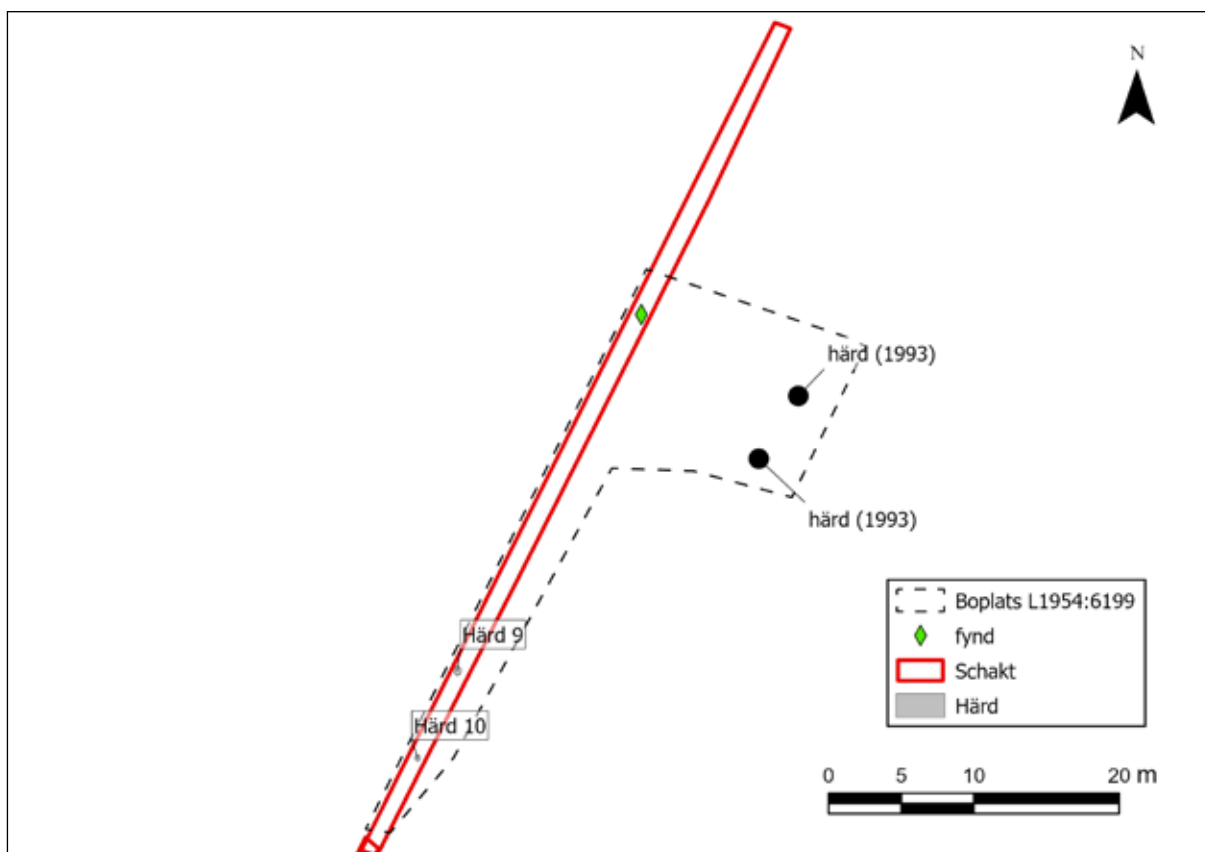
Figur 13. Ränna A23 framrensad i plan. I rännan fanns ett stenlyft som var fyllda med fyllnadsmaterial från banvallen (närmast i fotot) samt fyllnadssten som var nedtryckt. Foto från sydväst.

Figur 14. Undersökt sektion i mitten i ränna A23. I botten av rännans insida fanns flera stenar som var omkring 0,4 m. Foto från sydväst.

Figur 15. Den södra delen av schakt 4 med två gravhögar till väster närmast i bild som blivit avskurna av banvallen. Notera höjdskillnaden mellan marknivån vid gravfältet och banvallen. Foto från S.

Figur 16. Påträffade lämningar inom boplatsen L1954:6199.

för eventuellt bevarade lämningar var god. Vid schaktningen intill den undersökta ytan 1993 hittades det i matjorden en mindre bit järnslag som vägde 23 g. Biten var relativt järnhaltig då den hittades med detektor. Slaggen har ej tagits omhand då den påträffades som ett ensamt lösfynd. Ett 20-tal meter söder om fyndet av slaggbiten påträffades de båda härdarna A9 och A10.

Härden A9 var 0,6 m i diameter och var 0,2 m djup (fig. 17). Fyllningen utgjordes av gråsvart sotig sand och hade flera skörbrända stenar upp till 0,12 m i storlek. I fyllningen togs jordprovet P1 som innehöll träkol från ek. Provet daterades till 39 f.Kr – 122 e.Kr. (95,2 %, Ua-82252) (tab. 1). Dateringen omfattar således övergången mellan förromersk järnålder och romersk järnålder. Datering av ek kan dock ge en hög egenålder och dateringen lutar sannolikt mer åt romersk järnålder än förromersk järnålder.

Härden A10 låg ett par meter söder om A9. Denna var 0,5x0,4 i plan samt 0,25 m djup. Fyllningen utgjordes av gråbrun sotig sand med flera eldpåverkade stenar upp till 0,15 m i storlek. I fyllningen togs jordprovet P2. Provet innehöll en stor mängd träkol från tall. Dateringen av kolet visade 4229–3985 f.Kr (95,3%, Ua-82253) (tab. 1). Vilket motsvarar övergången mellan mesolitikum och neolitikum. Tall kan ha en hög egenålder vilket kan göra anläggningen något yngre än vad dateringen visar.

Grop L2024:859

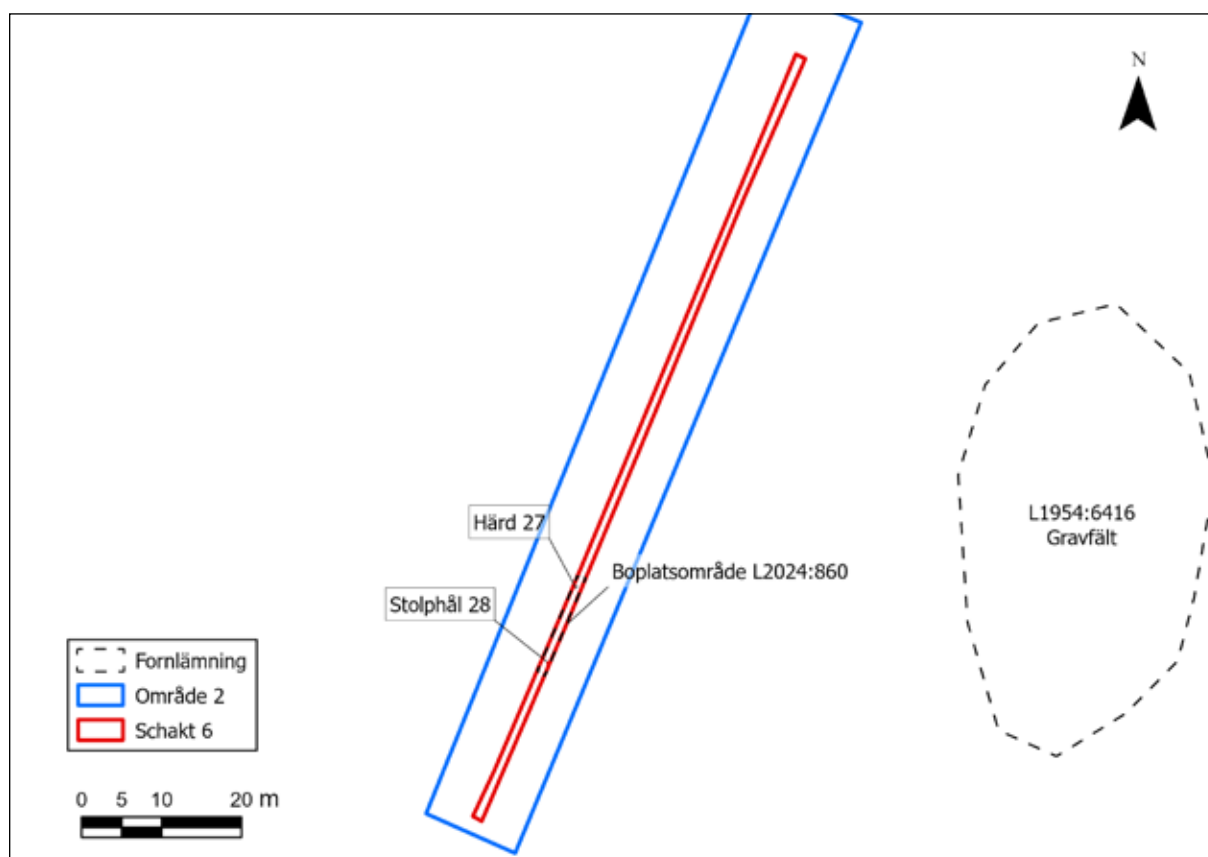
I den södra halvan av schakt 5 påträffades gropen L2024:859 (fig. 18). Gropen var 0,8x0,5 m i plan och 0,22 m djup. Fyllningen utgjordes av grå lätt sotig sand med enstaka små kolfragment som mot kanterna var mer urlakad. I fyllningen togs jordprovet P6 som enbart innehöll hårt bränt träkol från tall. Kolet skickades för datering som visade

Figur 17. Härden A9. Foto från öst.

Figur 18. Grop L2024:859

Figur 19. Plan över område 2 med schakt 6 och boplatsoområdet L2024:860. Strax öster om ligger gravfältet L1954:6416.

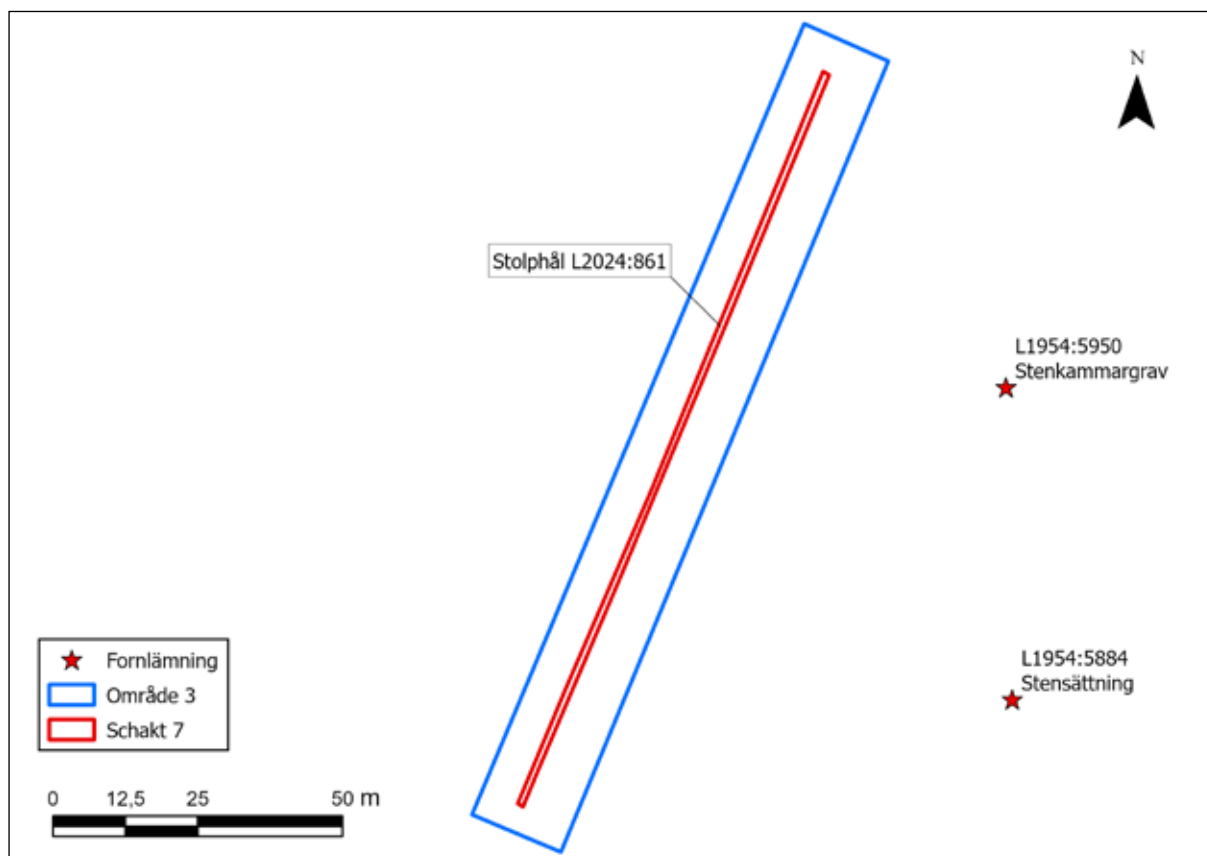
Figur 20. Härd A27 och schakt 6. Foto från NÖ.

3508–3118 f.Kr. (95,4%, Ua-82255). Vilket i huvudsak motsvarar mellanneolitikum.

Område 2 och boplatsoområde L2024:860

Område 2 omfattade det 105 m långa schakt 6. Schaktet var upp till 0,9 m djupt där toppen på banvallen i den södra halvan av schaktet låg under marknivå och saknar bevarad matjordshorisont. Banvallen utgjordes här av 0,5 m tjocka fyllnadsmassor. Från den södra halvan av schaktet låg marken runt om högre och där fanns en bevarad matjordshorisont som var upp till 0,2 m tjock. Under matjorden fanns ljus sand. Den norra delen av område 2 och banvallen låg omgiven av skog medan den södra delen låg omgiven av plan åkermark.

Gravfältet L1954:6416 ligger ca 30 m öster om område 2 och är ett höggravfält av yngre järnålderskaraktär och utgörs av fem högar.

Figur 21. Plan över område 3 med schakt 7 och stolphålet L2024:861. Under 100 m öster om undersökningsområdet ligger två registrerade gravar.

I den södra delen av schakt 6 påträffades härden A27 samt stolphålet A28 som har registrerats som boplatssområde L2024:860 (fig. 19).

Härden A27 var 0,35 m i diameter i plan och 0,2 m djup (fig. 20). Fyllningen bestod av svart sotig sand som mot botten övergick till flammig grå-sotig sand. Några små eldpåverkade stenar fanns också i fyllningen. I härden togs jordprovet P9 som visade sig enbart innehålla träkol från ek. Träkolet daterades till 80–233 e.Kr. (Ua-82256, 95 %) (tab. 1). Dateringen faller således inom perioden för romersk järnålder. En viss felmarginal kan finnas på dateringen på grund av ekens potentiella höga egenålder.

Stolphålet/gropen A28 skars av schaktkanten där den frilagda delen var 0,35x0,3 m i plan och djupet var 0,2 m. Fyllningen utgjordes av gråsvart sotig sand.

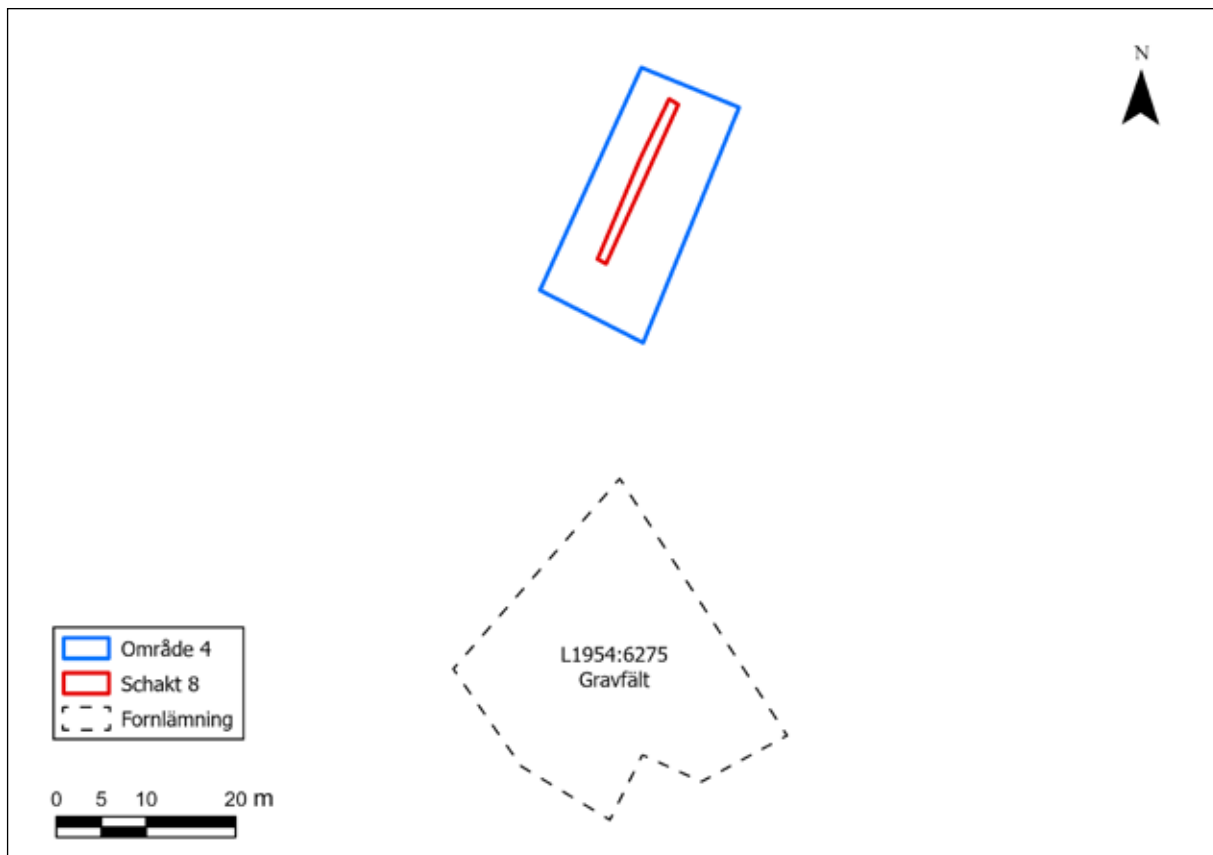
Område 3 och stolphål L2024:861

Område 3 omfattade det 140 m långa schakt 7. Schaktet grävdes 0,7–0,8 m djupt där 0,5 m utgjordes av utfyllnad till banvallen (fig. 21 & 22). Under denna fanns ett omkring 0,2 m tjock matjordslager med underliggande ljus sand. Banvallen vid område 3 låg omgiven av öppen och plan åkermark. Ungefär i mitten på schaktet påträffades stolphålet L2024:861 (fig. 21).

Stolphålet L2024:861 skars av schaktkanten där den frilagda delen var 0,24x0,35 m i plan och djupet var 0,14 m. Fyllningen utgjordes av lätt sotig gråsvart sand med spridda kolfragment. I stolphålet togs jordprovet P10 som innehöll träkol från gran. Provet valdes ej att dateras då förekomsten av gran indikerade att stolphålet var från historisk tid.

Figur 22. Schaktning inom område 3. Foto från N.

Figur 23. Plan över område 4 med schakt 8. Strax söder om ligger gravfältet L1954:6275.

Figur 24. Gravfältet L1954:6275. ligger uppe på höjden närmast till höger i bilden medan sträckningen för banvallen tydligt skär höjden och ligger ett par meter lägre.

Område 4

Område 4 låg strax norr om gravfältet L1954:6275 och omfattade det 20 m långa schakt 8 (fig. 23). Gravfältet låg uppe på en mindre höjd medan området för schaktet låg omkring 2 m lägre (fig. 24).

Schaktet grävdes till ett djup av 0,6 m där omkring 0,5 m utgjordes av fyllnad till banvallen. Ingen bevarad matjord fanns under ytan, men under fyllningen fanns ljus sand. Banvallen i den norra delen låg vidare 0,5 m under omkringliggande mark och den södra delen ännu djupare, vilket således innebar att det fanns små förutsättningar för bevarade lämningar.

Tabell med sammanställning av analyser

Vid undersökningen genomfördes vedartsanalys, makrofossilanalys samt ¹⁴C-datering. Vedartsanalysen samt makrofossilanalysen genomfördes på samtliga prover (tabell 1, samt bilaga 2 och 3).

Analysen av jordproverna påvisade att det förutom träkol fanns sädeskorn i en av kantrännorna vid gravfält L1954:6044 (A23, P8). Dessa omfattade två skalkorn samt fragment från två obestämbara sädeskorn. I övrigt innehöll jordproverna vedart från ek, björk, tall och gran.

Huvud-kontext	Provid	Makro & vedart	Daterat material	Analysnr	Datering 1 σ	Datering 2 σ
Boplats L1954:6199. Härd A9.	P1	Träkol från ek	Ek	Ua-82252	AD 12 - AD 81 (57.9%) AD 98 - AD 111 (9.7%)	BC 39 - BC 10 (12.2%) AD 2 - AD 122 (83.0%)
Boplats L1954:6199. Härd A10	P2	Träkol från tall	Tall	Ua-82253	BC 4222 - BC 4199 (12.7%) BC 4162 - BC 4128 (21.7%) BC 4108 - BC 4100 (3.7%) BC 4060 - BC 4038 (13.5%) BC 4019 - BC 3991 (16.6%)	BC 4229 - BC 4194 (16.0%) BC 4167 - BC 3985 (79.3%)
Gravfält L1954:6044, Kanträdda A6	P3	Träkol från björk	Björk	Ua-82251	BC 391 - BC 356 (38.2%) BC 277 - BC 256 (17.9%) BC 244 - BC 232 (11.2%)	BC 395 - BC 350 (42.4%) BC 304 - BC 207 (52.9%)
Gravfält L1954:6044, Kanträdda A11	P5	Odef. kol	Träkol	Ua-82254	BC 5303 - BC 5247 (55.5%) BC 5226 - BC 5214 (11.9%)	BC 5322 - BC 5206 (90.0%) BC 5163 - BC 5121 (4.4%) BC 5092 - BC 5080 (1.0%)
Grop L2024:859. A24	P6	Träkol från tall	Tall	Ua-82255	BC 3490 - BC 3464 (29.0%) BC 3373 - BC 3345 (39.0%)	BC 3508 - BC 3428 (41.0%) BC 3401 - BC 3400 (0.1%) BC 3380 - BC 3329 (44.7%) BC 3216 - BC 3185 (6.1%) BC 3152 - BC 3118 (3.4%)
Gravfält L1954:6044, Katträdda A23	P8	Skalkorn, sädes-kornfragment. Odef. Träkol	Skalkorn	Ua-82249	AD 565 - AD 605 (58.9%) AD 627 - AD 635 (8.8%)	AD 549 - AD 641 (95.0%)
Boplats-område L2024:860. Härd A27	P9	Träkol från ek	Ek	Ua-82256	AD 126 - AD 203 (68.0%)	AD 80 - AD 99 (7.1%) AD 108 - AD 233 (87.9%)
Stolphål L2024:861. A29.	P10	Träkol från gran	-	-	-	-
Gravfält L1954:6044, Grop A3	P11	Träkol från björk	Björk	Ua-82250	AD 892 - AD 903 (10.8%) AD 912 - AD 933 (19.7%) AD 939 - AD 976 (35.0%)	AD 776 - AD 783 (2.0%) AD 834 - AD 844 (1.3%) AD 878 - AD 993 (92.0%)

Tabell 1. Sammanställning av ¹⁴C-datering samt förekomst av vedart och makrofossil i samtliga analyserade prover.

Tolkning och diskussion

Läget för den schaktningsövervakade sträckan utmed dalgången till ån Lagan har varit ett attraktivt läge under hela fornhistorien vilket tydligt framgår av den synliga fornlämningsbilden. Inför schaktningsövervakningen var det osäkert i vilken grad det kunde finnas bevarade lämningar under banvallen. Resultatet visade dock att det på flera ställen fanns bevarade kontexter som kunnat ge ett bra kunskapsutbyte.

Område 1 Gravfält L1954:6044

I område 1 skar banvallen genom gravfältet L1954:6044 och vid den aktuella schaktningsövervakningen påträffades kantrännor efter fyra gravhögar samt en grop (A3). Ett stolphål (A1) påträffades 15 m norr om den nuvarande begränsningen för gravfältet.

Kunskapsläget om kantrännorna i denna del av Finnveden är begränsad då de äldre undersökningar som gjorts i huvudsak har fokuserat på fynd och inte konstruktionsdetaljer. I Sverige i stort är kantrännorna vanligtvis mellan 0,1–0,5 m djupa och 0,2–2 m breda (Hellgren 2014: 13). Kantrännorna vid den aktuella undersökningen sticker således inte ut gällande sin utformning och de hade samtliga en liknande karaktär och varierade mellan 0,4–1,1 m i bredd och 0,35–0,45 m i djup. Det är dock svårt att säkert klargöra hur stor del av dem som grävts bort kopplat till banvallen, vilket kan påverka både deras bredd och djup. De undersökta rännorna hade en lätt skålformad/V-formad profil (fig. 25). I den lätt sotiga fyllningen till rännorna fanns det i samtliga ett mindre inslag av skärvsten samt spritt med kolfragment. I två av rännorna fanns det ett inslag

av större obränd sten upp till 0,4 m, men ingen av rännorna var helt stenfyllda. Delar av stenen som fanns i ytan kan vidare vara recent och nedtryckt i samband med utfyllnaden av banvallen.

De tre jordprover som togs i rännorna A6, A11 och A23 gav ett blandat resultat där ränna A23 innehöll fyra förkolnade sädeskorn, varav två gick att bestämma som skalkorn. De andra två proverna innehöll enbart träkol. Samtliga tre prover daterades där de genomförda dateringarna avsåg att se om det fanns en direkt koppling mellan det daterade materialet i rännorna och en trolig datering eller händelse vid gravarna. Dateringen av skalkornet i ränna A23 visade att detta kunde kopplas till äldre vendeltid och det är således möjligt att det skulle kunna härröra från en medveten deponering eller ha direkt koppling till den i övrigt bortgrävda graven. Den dateringen som genomfördes i ränna A6 på träkol från björk hamnade i förromersk järnålder och förefaller således representera äldre aktivitet som inte har med själva graven att göra. I ränna A11 blev dateringen till mesolitikum och saknar där all koppling till gravfältet.

I gropen A3 som låg inom gravfältet togs ett jordprov som innehöll träkol från björk som daterades till vikingatid, vilket alltså väl överensstämmer med en trolig fas inom gravfältet.

De äldre dateringarna i rännorna till förromersk järnålder och mesolitikum påvisar att det fanns äldre kol i omlopp i marken som kan ha sitt ursprung från en äldre boplotsaktivitet som pågått i området, vilket också bekräftas av daterade anläggningar inom boplotsen L1954:6199 som låg ett 40-tal meter bort. Om någon av dateringarna i

Figur 25. Den tömda ränna A6. Foto från Ö.

rännorna hade blivit yngre än järnålder hade det kunnat indikera att rännorna legat öppna under en längre period. Fler riktade analyser hade dock behövts för att klargöra om och i så fall i vilken grad och när de fyllts igen.

Om kantrännor till gravar generellt legat helt öppna under längre perioder, eller om de snabbt fyllts igen, är en fråga som har bland annat behandlats vid en undersökning vid Islingby i Dalarna (Lögdqvist 2009; Ohlsson 2017). Där visade miljöarkeologiska analyser (markkemi och makrofossilanalys) att det fanns en hög halt organiskt material och tyder på en långsam torvbildning, vilket således indikerade att dessa varit öppna (Lögdqvist 2009: 33). Analyserna visade vidare att det saknades fosfatrikt avfall, makrofossil och bevarat pollen. I rännorna vid Islingby påträffades dock ett par tolkade sena sekundärbegravningar med koncentrationer av brända ben från både djur och människa, där en av gravgömmorna daterades till 1160–1250 e. Kr (a.a: 50f). Bottenfyll-

ningar i några av kantrännorna, daterades vidare till 1000–1200-tal e.Kr.

När det gäller modernt undersökta gravhögar med kantrännor i Finnveden har detta genomförts i Jönköpings län vid Lannakrysset/Bredaryd. Där undersöktes ett överplöjt gravfält med rester av kantrännor och brandlager till gravhögar (Ameziane 2004). Ett 40-tal fynd påträffades, såsom slagg, brända ben, kamfragment samt delar till flera bronsspännen. Fragmenten till spänna kunde dateras från mitten av 800-talet fram till slutet av 900-talet e.Kr (a.a: 11ff). Rester av tolkade brandlager hittades i tre av nio kantrännor där också bland annat brända ben och slagg hittades (a.a: 11, 21 ff).

Kantrännorna tolkades vid denna undersökning ha grävts före kreationen och i rapporten skriver Ameziane att: ”ett fundament av sand lades upp inom kantrännan, där bälet sedan uppförts. Efter kreationen har brandlagret rakats ut och

kremationsresterna: sot, kol, brända ben och föremål har deponerats i rännan. Att sanden var förbränd under kantrännan visar att bålet rakats ut när det ännu varit mycket hett, alltså strax efter att det har brunnit ut. En jordmantel har byggts ovanpå det utrakade brandlagret.” (a.a: 15) Tolkningen bygger på kremationen genomförts på plats vilket kunnat beläggas på andra håll i höggravfält från yngre järnålder (Ameziane 2004: 15; Svanberg 2003: 39).

Det förefaller som det relativt ofta hittas sot, kol och skörbränd sten i kantrännor, vilket på andra håll har tolkats representera medvetet eldande i kantrännorna eller rester av andra rituella handlingar kring högarna (Lögdqvist 2009: 54). De nu undersökta kantrännorna faller således in i denna bild där de alla hade ett inslag av skörbränd sten samt sot och kol, dock handlade det om ett begränsat inslag. De påträffade förkolnade sädeskornen i ränna A23 styrker delvis att det kan ha skett rituella deponeringar eller eldande i eller vid kantrännorna. Men samtidigt finns en boplatssaktivitet i området som också kan ha gett upphov till det eldpåverkade materialet.

När det gäller boplatssaktivitet från äldre tidsperioder precis intill yngre järnåldersgravfält har detta kunnat beläggas vid flera andra undersökningar i denna del av Finnveden. Vid Kånna gravfält påträffades det exempelvis härdar med dateringar till förromersk järnålder såväl som mesolitikum (Åhman 1986). Precis i kanten av Eka gravfält hittades flera boplatssanläggningar varav två daterades till yngre bronsålder/förromersk järnålder (Emilsson & Alexandersson 2016: 30f) I kanten av ett höggravfält i Hallsjö hittades ett par anläggningar varav en härd daterades till förromersk järnålder (Emilsson m.fl 2017: 48) . Sammantaget visar detta på att dessa gravfält växer fram på attraktiva platser i landskapen som har haft betydelse under lång tid.

Boplatss L1954:6199 och grop L2024:859

Boplatss L1954:6199 låg omkring 30 m söder om gravfältet L1954:6044 och omfattade två härdar

(A9 & A10) och ett slaggyfynd som påträffades vid den aktuella undersökningen, samt två härdar som hittades 1993 (Högrell 1993). Även gropen L2024:859 som låg ytterligare 140 m längre söderut låg i närheten av ett område där flera anläggningar påträffades 1993.

Vid utredningen 1993 genomfördes inga dateringar i området. Inom boplatss L1954:6199 daterades de båda härdarna A9 och A10 till övergången mellan förromersk/romersk järnålder respektive övergången mellan mesolitikum/neolitikum. Gropen L2024:859 daterades till mellan-neolitikum. Dateringarna visar således att det är en stor spridning på aktivitet i området i stort vilket ytterligare styrks av dateringarna inom gravfältet L1954:6044, där också kol från förromersk järnålder och mellanmesolitikum daterades.

Utifrån de spridda sökschakt som genomfördes 1993 och det nu begränsade undersökningsområdet går det inte säkert klargöra om det ursprungligen funnits större sammanhållna boplatser i området eller om det är rester av mindre och spridda boplatser från skilda tider. Det är dock tydligt att detta läge i dalgången varit attraktivt och gynnsamt under lång tid och troligen finns en kombination av både små och större boplatser i området.

De senaste åren har flera boplatser från mesolitikum undersökts utmed Lagan och då inte minst i samband med breddningen av E4an i Berga och Dörrarps socknar (Alexandersson m.fl 2022). Flera av dessa boplatser har långa tidsdjup och visar att de utgjort fördelaktiga lägen utmed ån. Vid dessa undersökningar framkom vidare relativt omfattande fyndmaterial av slagen flinta, ofta präglade äldre mesolitikum av småskaligt och hårt utnyttjade flintmaterial. De tidigneolitiska spåren är generellt mer begränsade i denna del av länet, men har genom en spridningsstudie av de tunnackiga yxorna kunnat härledas till vattennära lägen precis som under mesolitikum. Vilket således de aktuella lämningarna också stämmer in på. Under mellersta neolitikum går de vidare se en tendens

Figur 26. Höggravfältet L1954:6416 som låg strax öster om boplatsområde L2024:860.

på en expansion och bruk av nya områden i landskapet (Hansson 1999: 22ff).

Tidigneolitiska spår har bland annat undersökts på en lokal några hundra meter från ån Lagan strax söder om Hallsjö. Där hittades bland annat en grop från tidig/-mellanneolitikum med spår efter brännoffer. I gropen fanns fragment efter en bränd flintyxa, men även en större mängd keramik och cerealier (Kronberg 2015). När det gäller mellanneolitikum har specifikt den gropkeramiska kulturen gjort ett stort avtryck och har de senaste åren behandlats i regionen genom forskningsundersökningar på Gettersö i Bolmen. Boplatsen där uppvisar ett rikt fyndmaterial i kontrast till de samtida kulturerna i regionen (Persson m fl 2017). Till dessa mer sparsmakade och samtida kulturer hör stridsyxekulturen, vil-

ken bl a lämnat spår efter sig upp på Ågårdsberget i den östra kanten av Ljungby stad omkring 200 m från ån Lagan, där det vid undersökningar framkom spridd keramik (Persson 2002; Wennstedt Edvinger 2007).

Område 2 Boplatsområde L2024:860

Boplatsområde L2024:860 inom område 2 låg ca 30 m väster om höggravfältet L1954:6416 där det inom det upptagna ledningsschaktet påträffades en härd (A27) samt ett stolphål (A28). Härden daterades till äldre romersk järnålder, dateringen genomfördes dock på ek där det finns en risk för hög egenålder. Men trots att dateringen på grund av ekens egenålder kan vara lite yngre ger det dock en svag koppling direkt till gravfältet som bör främst vara från yngre järnålder. Men de på-

träffade anläggningarna ger som diskuterat ovan en bild om att det funnits en tydlig aktivitet i området som föregått gravfälten.

Utifrån den begränsade undersökta ytan går det inte dra några tydliga slutsatser hur omfattande en boplotsaktivitet varit i området.

Område 3 **Stolphål L2024:861**

Omkring 600 m söder om boplotsområde L2024:860 i område 3 fanns stolphålet L2024:861. Det jordprov som togs i det visade att det innehöll träkol från gran vilket placerar det i historisk tid,

och i detta fall bedöms denna breda dateringsbild vara tillräcklig, och därför gjordes ingen ¹⁴C-datering. Vad det tolkade stolphålet representerar är dock oklart. Det skulle kunna handla om en stängsling även om diametern på stolphålet är något för stort, eller någon form av enklare konstruktion.

Område 4

Schaktet i området 4 låg strax norr om gravfältet L1954:6275. Banvallen låg i denna sträckning väsenligt under omgivande marknivå och inga förutsättningar fanns för bevarade arkeologiska lämningar.

Åtgärdsförslag och utvärdering

Schaktningsövervakningen svarade enligt vår bedömning upp till de ställda målen genom att med vetenskapligt arbetssätt dokumentera påträffade lämningar i ledningsträckningen. Utifrån den genomförda schaktningsövervakningen föreslås inga ytterligare arkeologiska åtgärder. Beslut i ärendet fattas av länsstyrelsen i Kronobergs län.

Referenser

- Alexandersson, K., Emilsson, A., Åstrand, J., Söderström, U. 2022. E4 Ljungby SU 2018 – delsträcka norr. Simlaängen, Vadtorpet och Ekuddefallet. Arkeologisk undersökning 2018. RAÄ 347, Berga socken. RAÄ 196/202 samt 199, Dörarps socken. Ljungby kommun, Kronobergs län. Kalmar läns museum rapport 2022:8.
- Ameziane, J. 2004. Spår av vikingatida högar vid Lannakrysset: överplöjd del av gravfältet RAÄ 2. Jönköping. Jönköpings läns museum.
- Artelius, T. 2010. Den gamla och den nya döden. Om vikingatidens förkristna begravningar, religiösa idéer och religionsskiftet. Jönköpings läns museum arkeologisk skriftserie:1.
- Billström, L. 2015. Arkeologisk undersökning Hallsjö 6:1. Hallsjö bytomt, Småland, Kronobergs län, Ljungby kommun, Dörarps socken, Hallsjö 6:1, fornlämning Dörarp 133:1. Statens Historiska museer Arkeologiska uppdragsverksamheten. Rapport 2015.38.
- Burström, M., 1991. Arkeologisk samhälls-avgränsning: en studie av vikingatida samhällsterritorier i Smålands inland. Stockholm studies in archaeology 9. Stockholms universitet, Stockholm
- Emilsson, A. 2020. Under Kånna kyrkogårdsmur. Arkeologisk schaktningsövervakning 2019, L2020:10152 & L2020:10183, Kånna 1:15, Kånna socken, Ljungby kommun, Kronobergs län. Arkeologisk rapport 2020:28. Kalmar läns museum.
- Emilsson, A & Alexandersson, K. 2016. E4 Ljungby - Delsträcka syd. Arkeologisk förundersökning 2016. RAÄ 134, 135, 136 samt 120:1. Ljungby socken & kommun. Kronobergs län. Kalmar läns museum rapport 2016:18.
- Emilsson, A., Alexandersson, K., Lundholm, S. 2017. E4 Ljungby - Delsträcka norr. Arkeologisk förundersökning 2016. RAÄ Berga 343, 344, 345, 347 & 348. RAÄ Dörarp 195, 196, 197 & 199. Ljungby kommun. Kronobergs län. Kalmar läns museum rapport 2017:1.
- Emilsson, A., Söderström, U., Traneskog, T. 2024. Arkeologisk undersökning vid Ekalund - rapport under arbete.
- Hansson, M. 1999. Från renjägare till viking. En arkeologisk historia om södra Småland. I: Johansson, L (red.) Landet kring sjöarna. En historia om Kronobergs län i mångtusenårigt perspektiv. Kronobergsboken 1999–2000
- Hansson, M. 2008. Det medeltida Småland. En arkeologisk guidebok. Historiska Media.
- Hellgren, M. 2014. Delundersökning av ett vikingatida gravfält i Dalstorp socken, Tranemo kommun. Lödöse: Västarvet kulturmiljö/Lödöse museum.

- Hällfors, R. 2006. Össlövkningen. I: Eriksson, M (red.). Boken om Bergabyggen 8. 2006. Berga hembygdsförening, Vittaryd-Dörarps hembygdsförening.
- Högrell, L. 1993. Arkeologisk utredning väg Kåna-Lunnarp, Kåna socken, Ljungby kommun, Kronobergs län. Rapport Smålands museum 1993-10-21
- Kronberg, O. 2015. Arkeologiska förundersökningar för Sydvästlänken. Småland, Kronobergs län, Ljungby kommun, Berga och Hamneda socken, fornlämning Berga 341, 342, Hamneda 338 och 240. Arkeologisk förundersökning 2012. Arkeologiska uppdragsverksamheten 2015:10.
- Lagerås, P. 2000. Järnålderns odlingssystem och landskapets långsiktiga förändring. Hamnedas röjningsröseområden i ett paleoekologiskt system. I: Lagerås, P. (red.) Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland. Tio artiklar från Hamnedaprojektet. Riksantikvarieämbetet Avdelningen för arkeologiska undersökningar Skrifter No 34. Lund.
- Lögqvist, A. 2009. Arkeologiska undersökningar Islingby: inför byggandet av infartsväg till SSAB Tunnpå, RAÄ 22:1, 218:1 och 223:1, Borlänge stad och kommun, Dalarna. Falun: Dalarnas museum.
- Ohlsson, R. 2017. Varför ligger du i rännan. Fallstudie av tidigmedeltida bengömmor i kantrännor till gravhögar från yngre järnålder i Dalarna. Kandidatuppsats i arkeologi. Stockholms universitet.
- Persson, C. 2002. Arkeologisk förundersökning. Ågårdsberget. Ljungby kommun och socken, Kronobergs län. Smålands museum rapport 2002:13.
- Selinge, K-G. 1969. Inventering av fasta fornlämningar. Riksantikvarieämbetet.
- Svanberg, F. 2003a. Decolonizing the Viking Age 2. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, no. 43. Stockholm.
- Svanberg, F. 2003b. Death rituals in southeast Scandinavia AD 800-1000. Decolonizing the Viking Age 2. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4°, no. 24. Stockholm. 2003.
- Wennstedt Edvinger, B. 2007. Arkeologisk undersökning på Ågårdsberget. Fornlämning RAÄ 123, Ljungby socken och kommun, Kronobergs län. Jämtarkeologi 25.
- Åhman, E. 2015. Kvinnan med ormvråken. I: Söderström, U (red). Döden. M-ark/ Museiarkeologi sydost vid Kalmar läns museum. 2015.
- Åstrand, J & Ring, C. 2017. Replösa – boplatser och hantverksområde från vikingatid och tidig medeltid. Arkeologisk undersökning 2015. RAÄ 59:1, Replösa 4:40, Ljungby socken, Ljungby kommun, Småland. Arkeologisk rapport 2017:02. Kalmar läns museum.

Arkiv- och kartmaterial

Historiska museets digitala samlingar

Wibbling, C. SHM inv. 9410.

Smålands museums topografiska arkiv:

Anderbjörk 1944. Smålands museums topografiska arkiv. Berga socken.

Anderbjörk 1949. Smålands museums topografiska arkiv: 328/49. Berga socken.

Selling, R. 1944. Smålands museums topografiska arkiv: 133/44. Berga socken.

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

Storskifte på inägor 1813. Kånna nr 1–10, akt:
F38-8:1.

Sunnerbo härads-karta 1600-tal. Kronobergs
socken, Sunnerbo härad, F10

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA)

Storskifte på utägor 1818, akt: 07-kån-10

Laga skifte 1867, akt: 07-kån-41.

Rikets allmänna kartverks arkiv

Ekonomisk karta 1952, Kånna, 4D9g52

Ekonomisk karta 1952, Bäck, 4D8g52, 1952.

Tekniska och administrativa uppgifter

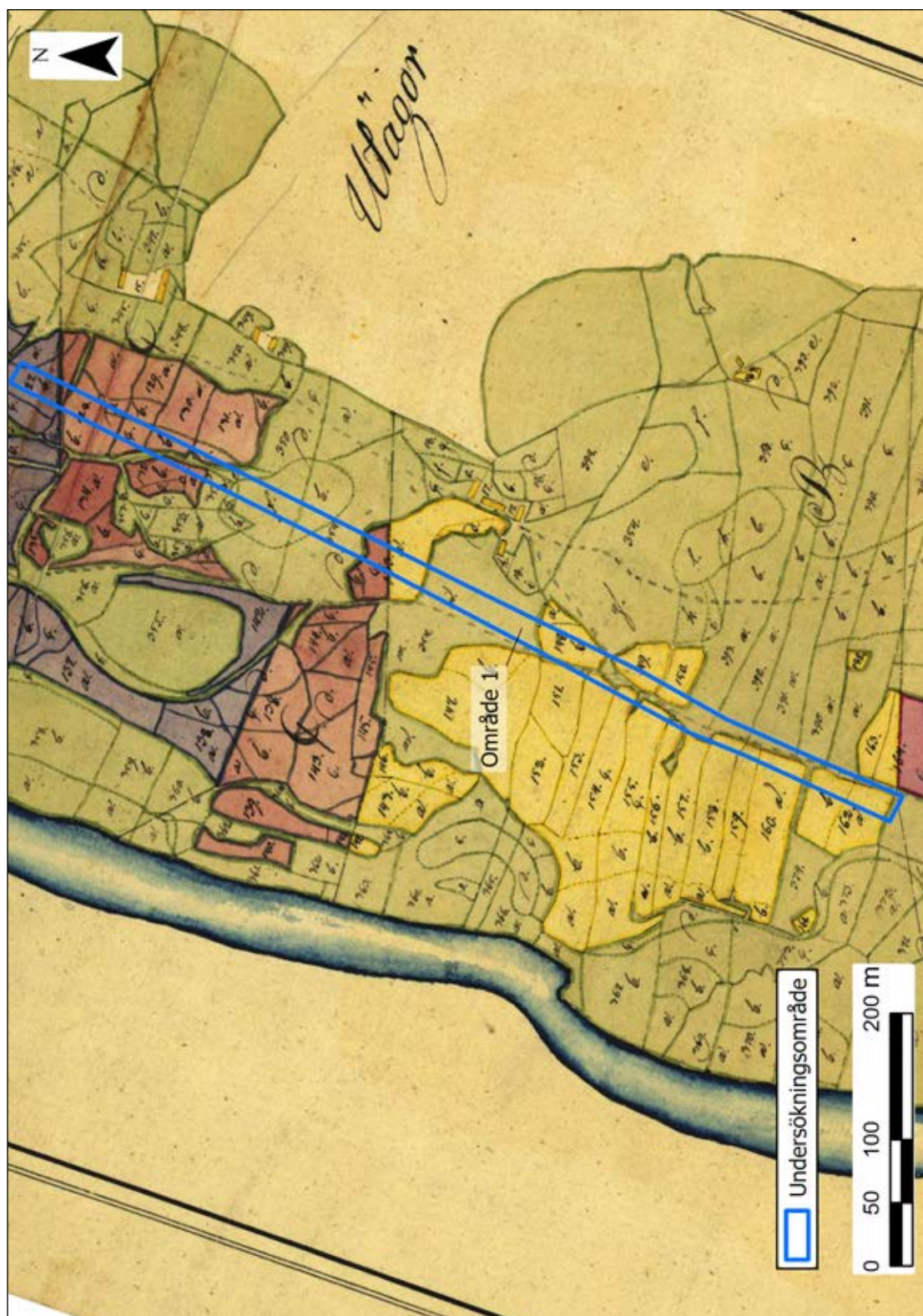
Länsstyrelsens dnr:	431-5868-2022
Kalmar läns museums dnr:	33-358-2023
Projektnummer KLM:	A2363
Uppdragsgivare:	Ljungby kommun
Landskap:	Småland
Kommun:	Ljungby
Socken:	Kånna socken
Fornlämningsnr:	Gravfält L1954:6044, Boplats L1954:6199, Grop L2024:859, Boplatsområde L2024:860, Stolphål L2024:861
X koordinat:	6292678 (N)
Y koordinat:	432751 (E)
Latitud:	56.773180
Longitud:	13.899640
M ö h:	139–133 möh
Fältarbetstid:	nov-dec 2023
Antal arbetsdagar:	7
Personal:	Andreas Emilsson & Johan Åstrand
Foto, Du-nummer:	Du456
Fyndnummer:	-
Analys:	Stefan Gustafsson/Arkeologikonsult, Ångström/Tandemlaboratoriet vid Uppsala universitet.
Tidsålder:	Mesolitikum, neolitikum, äldre och yngre järnålder.
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Bilagor

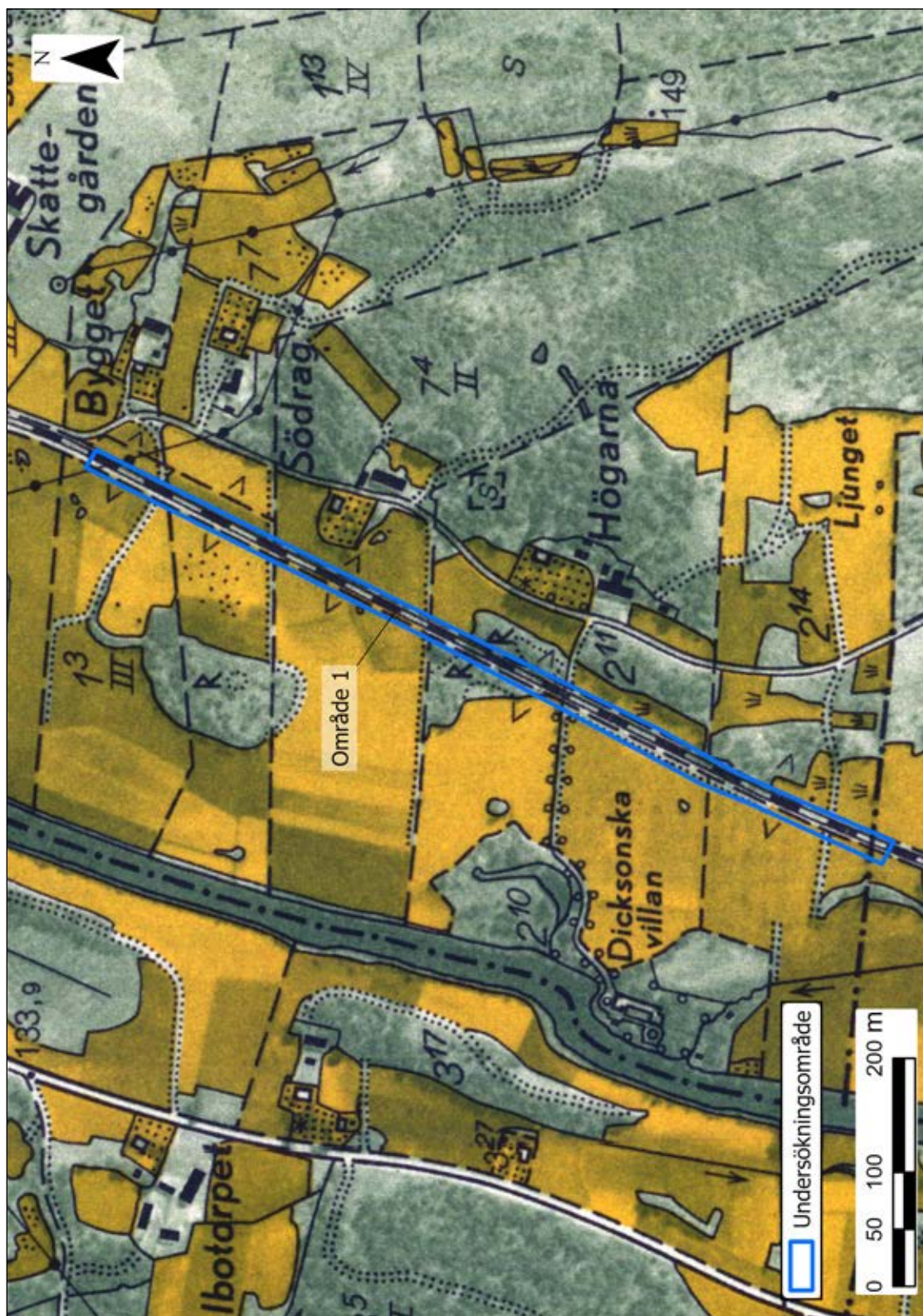
Bilaga 1. Historiska kartor

Bilaga 2. Arkeobotanisk analys

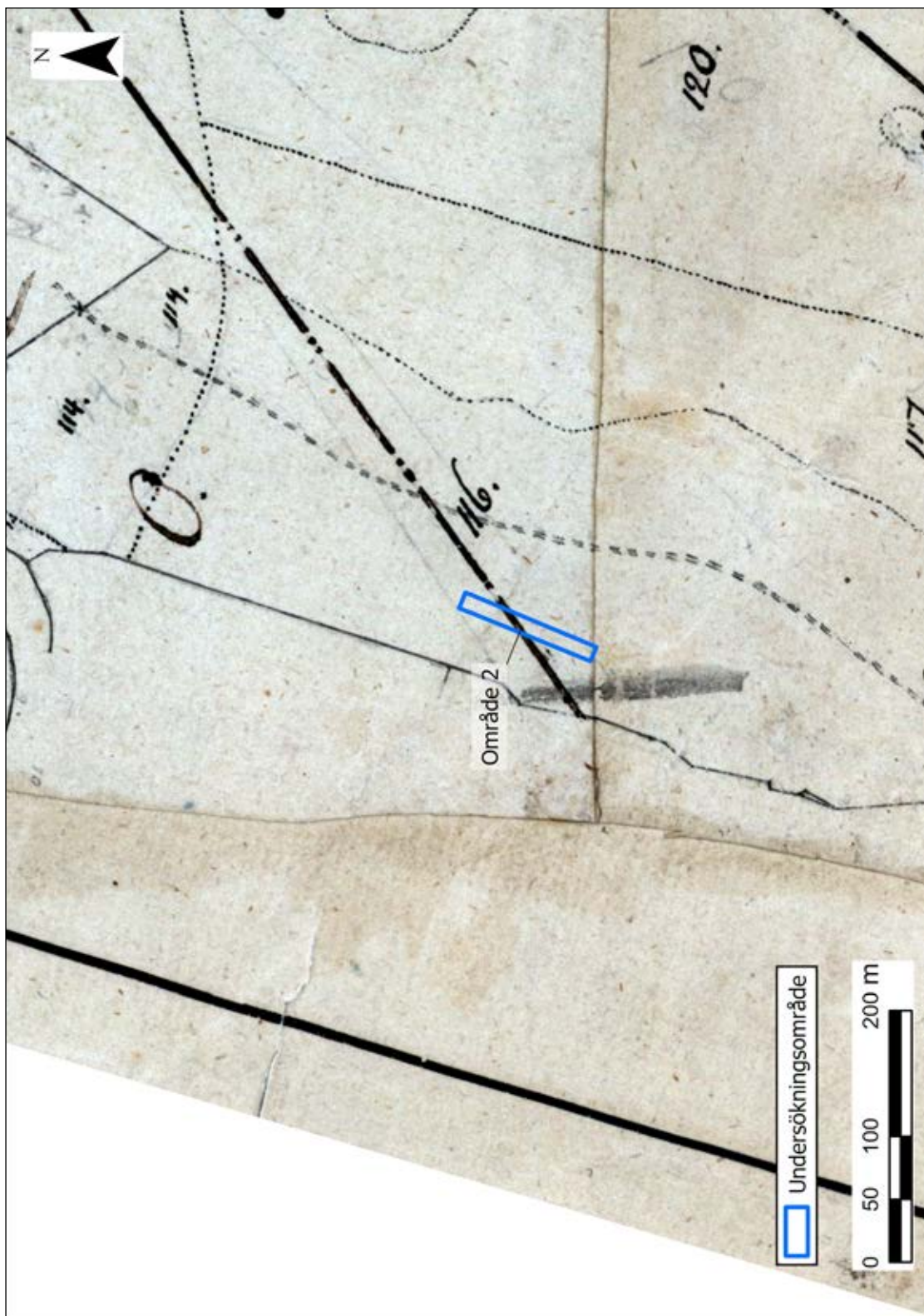
Bilaga 3. ¹⁴C-analys

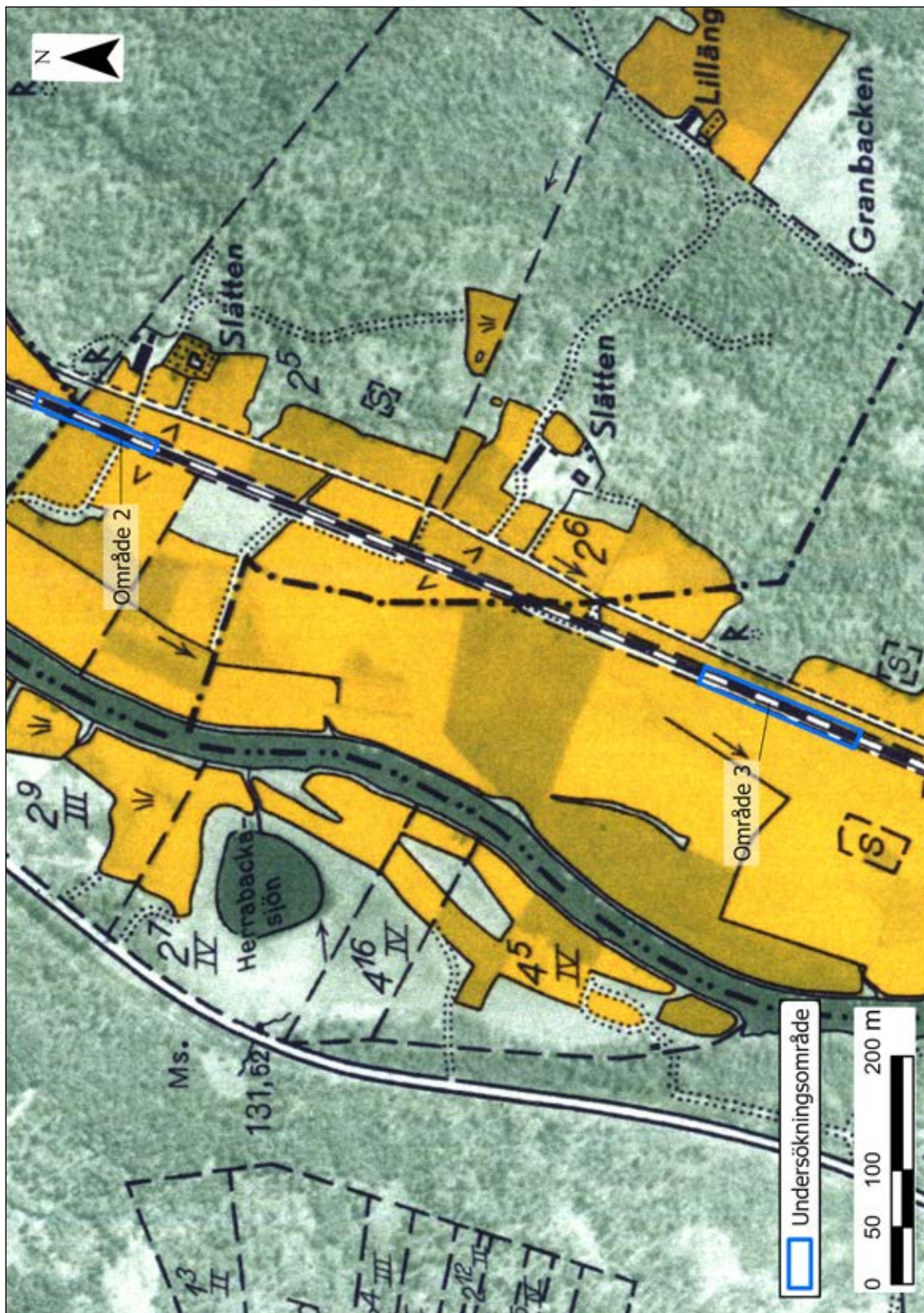
Figur 27. Storskifteskartan över Kånna inägor från 1813 (LMS: Storskifte på inägor 1813. Kånna 1-10).

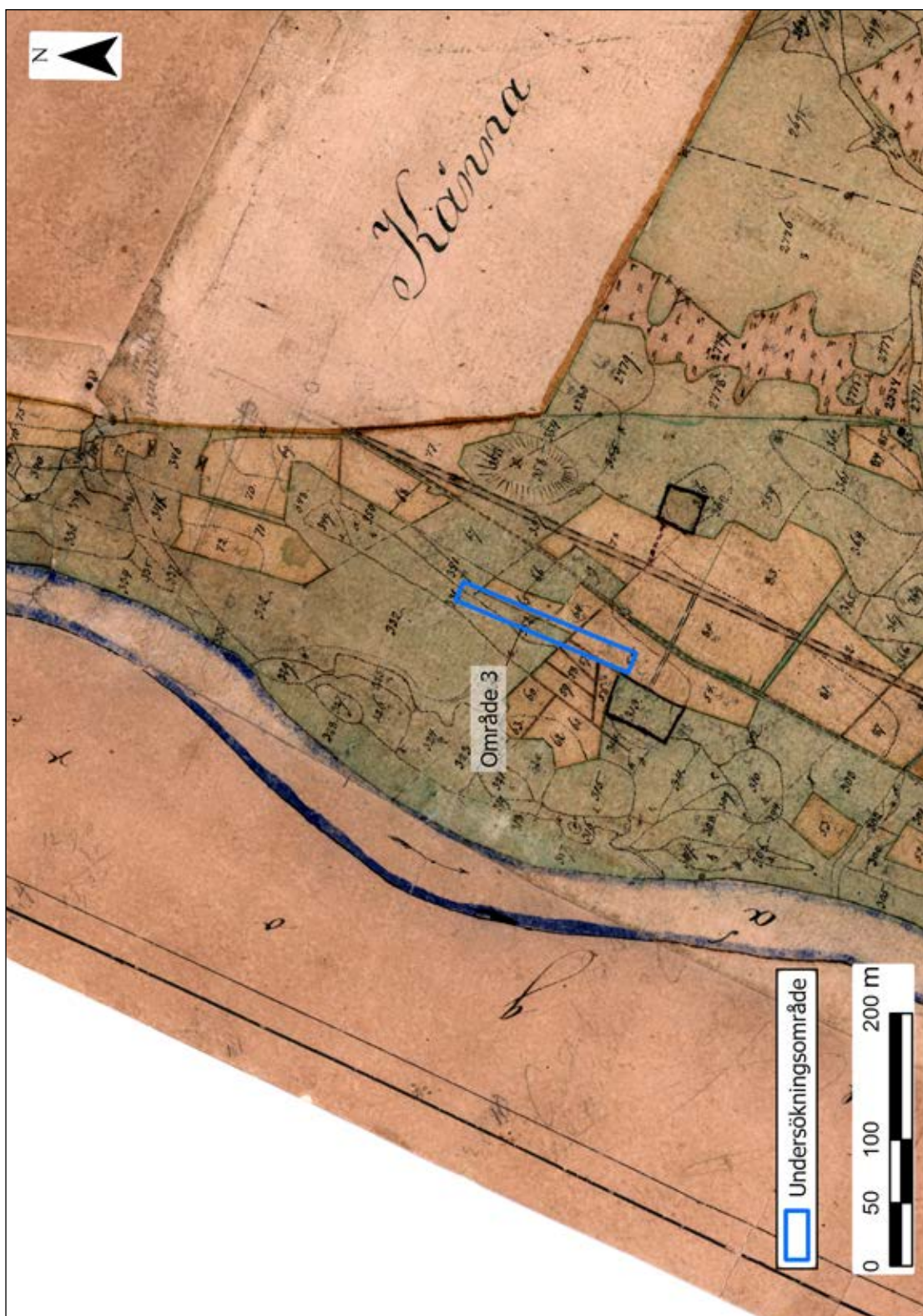
Figur 28. Ekonomisk karta från 1952 (Kånna, 4D9g52).

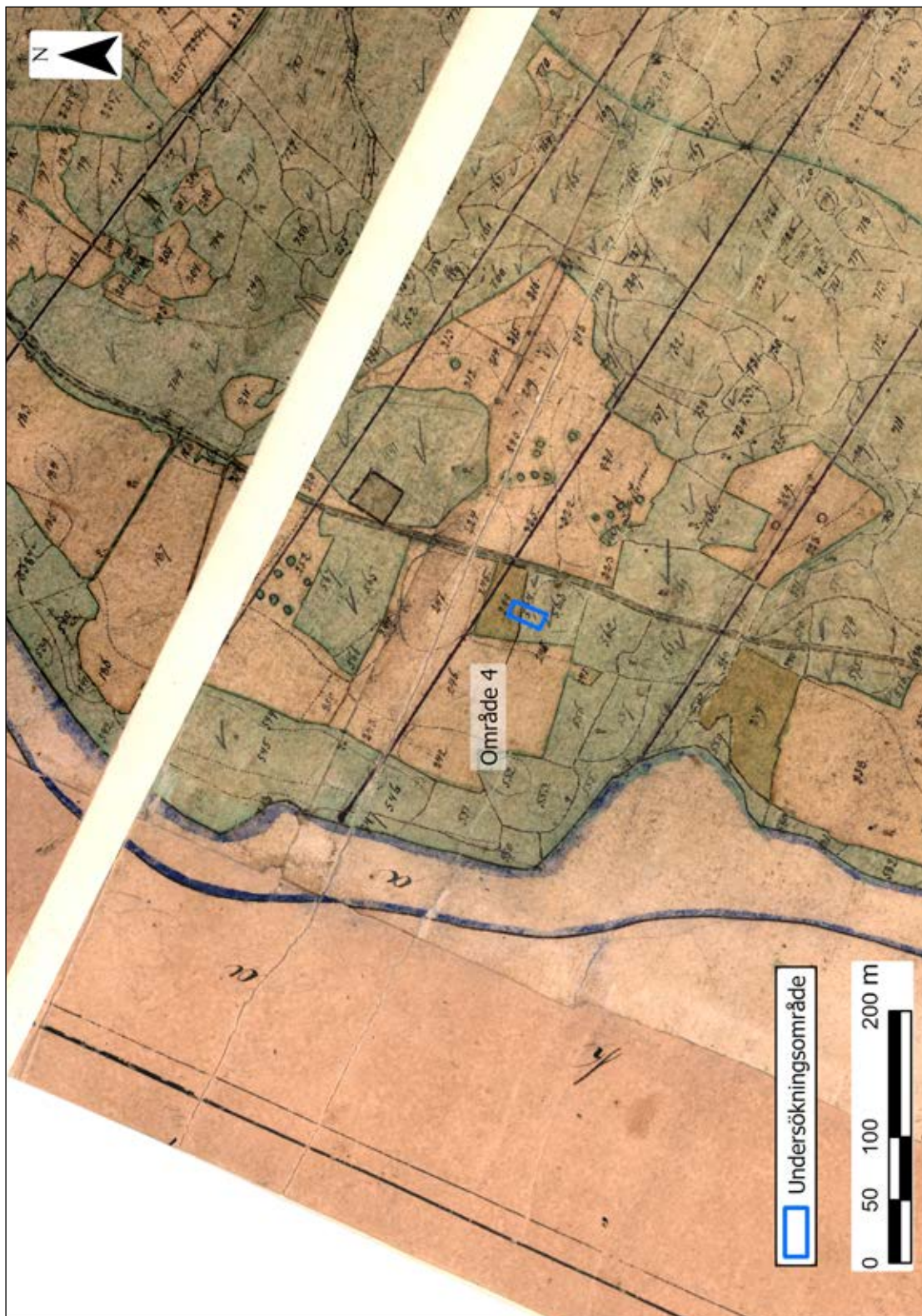
Figur 29. Storskifteskartan över utmarken till Kånna by från 1818 (LMA: Storskifte 1818, 07-kån-10).

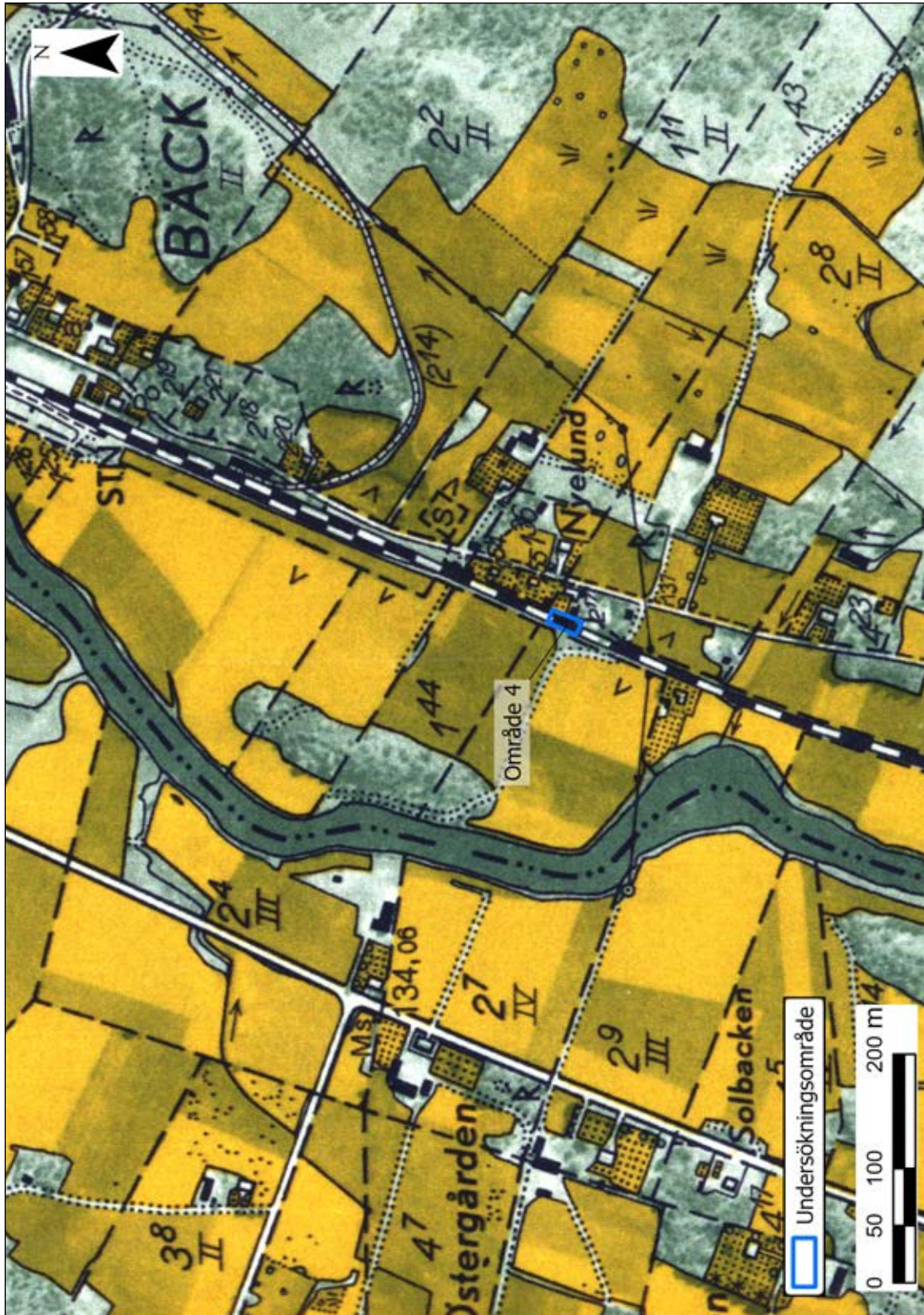
Figur 30. Ekonomisk karta från 1952 (Bäck, 4D8g52).

Figur 31. Laga skifteskarta från 1867 (LMA: laga skifte 1867, 07-kän-41).

Figur 32. Ekonomisk karta från 1952 (Bäck, 4D8g52).

Figur 33. Ekonomisk karta från 1952 (Bäck. 4D8g52).

ARKEOBOTANISK ANALYS

Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult
Rapport 2024:5

Beställare: Museiarkeologi Sydost Plats: L1954:6044, Ljungby, Kronobergs län

Inledning

Den arkeobotaniska analysen omfattar nio prover som togs i samband med en undersökning av boplatslämningar och gravhögar i Ljungby kommun, Kronobergs län (L1954:6044).

Metod

Proverna floterades i vatten och fick därefter lufttorka. Identifieringen av det framfloterade materialet gjordes med hjälp av mikroskop med 4 till 600 gångers förstoring samt referenslitteratur och referenssamling (Berggren 1969, 1981; Jacomet 2006; Mork 1946; Plant atlas; Schweingruber 1978, 1990; www.woodanatomy.ch).

Resultat

A 3 P 11 Grop vid gravfält
Provet innehöll träkol från björk.

A 6 P 3 Kanträanna - gravfält
Provet innehöll träkol från björk.

A 11 P 5 Kanträanna - gravfält
Hårt bränt och sintrat kol i form av små fragment som inte kunde artbestämmas.

A 23 P 8 Kanträanna - gravfält
Provet innehöll två förkolnade kärnor av skalkorn, ett part sädeskornsfragment samt små kolbitar som inte kunde artbestämmas.

A 10 P 2 Stolphål
Provet innehöll en stor mängd träkol från tall. Kolet var hårt bränt och i vissa nästan smält. Troligen rör det sig om en kådrik tall som brunnit.

A 9 P 1 Hård
I provet bestod av åtta bitar träkol från ek.

A 24 P 6

Provet innehöll hårt bränt träkol från tall. En del av kolbitarna påminner om träkolet i anläggning 10, det vill säga att kolet kommer från en kådrik tall.

A 27 P 9 Hård

Provet innehöll träkol från ek.

A 29 P 10 Stolphål

Provet innehöll ett par kolbitar av gran.

Tolkning

Förkolnade sädeskorn förekommer som en medvetet deponerad gravgåva i relativt många gravar (Brink 2005; Heimdahl 2011 & 2022; Viklund 1998). I dessa fall brukar sädeskornen vara rensade från ogräs och tröskrester. Idet här fallet kan det vara svårt att tolka så få sädeskorn som de i anläggning 23 men det är fullt möjligt att de utgör en gravdeponering.

I övrigt hittades träkol från björk, ek, hassel, tall och gran. Träkolet från tall var hårt bränt och sintrat vilket visar att man hade använt kådrik tall. Under historisk tid använde man kådrika tallar, så kallade tjärtallar till konstruktioner som skulle motstå röta. Den kunskapen fanns säkerligen även under förhistorisk tid.

A nr	3	6	11	23	10	9	24	27	29
Art	11	3	5	8	2	1	6	9	10
Förkolnat material									
Skalkorn				2					
Fragmenterad säd				2					
Träkol									
Björk	3	4							
Ek						5		7	
Hassel									
Gran									
Tall					30+		13		2
Obestämbare kolfragment	++	++	++	++	+++	+	++	+	+

Figur 1. Innehållet i de analyserade proverna.

(+) ringa förekomst, + enstaka bitar, ++ god förekomst, +++ riklig förekomst.

Referenser

Litteratur

- BRINK, S. 2005. Växtoffer? En studie av växtmaterial i gravar. ARK 341. CD-uppsats vid arkeologiska institutionen vid Lunds universitet.
- BERGGREN, G. 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.
- BERGGREN, G. 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History, Stockholm.
- HEIMDAHL, J. 2011. De dödas skörd. Arkeobotaniska funderingar kring profant och sakralt. I: Artursson, Karlenby & Larsson (Red). *Nibble. En bronsåldersmiljö i Uppland*. UV Rapport 2011:111.
- HEIMDAHL, J. 2022. Arkeobotaniska och kvartärgeologiska analyser (bilaga 9). I: (Red). Seiler & Sjölin. *Gravar och gårdsmiljöer vid Bådstorp. Arkeologisk undersökning Östergötlands län, Östergötland, Norrköpings kommun, Kvillinge socken, fastighet Händelö 2:41, L2011:3108 och L2011:2618*. Stockholm. Arkeologerna, National Historical Museums.
- JACOMET, S. 2006. Identification of cereal remains from archaeological sites. Archaeobotany Lab, IPAS, Basel University. Opublicerat kompendium.
- MORK, E. 1946. *Vedanatomy*.
- SCHWEINGRUBER, F. H. 1978. *Microscopic Wood Anatomy*. Structural variability of stems and twigs in recent and subfossil woods from Central Europe. Zug, Switzerland.
- SCHWEINGRUBER, F. H. 1990. *Anatomy of European woods*. Paul Haupt förlag, Bern, Stuttgart, Wien.
- VIKLUND, K. 1998. *Cereals, weeds and crop processing in Iron Age Sweden. Methodological and interpretative aspects of archaeobotanical evidence*. Archaeology and Environment 14. Umeå universitet.
- Digitala källor
DIGITAL PLANT ATLAS
University of Groningen
Deutsches Archäologisches Institut
<https://www.plantatlas.eu>

WOOD ANATOMY OF CENTRAL EUROPEAN SPECIES
www.woodanatomy.ch

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Andreas Emilsson
Kalmar läns museum
Museiarkeologi
Sandvägen 15
352 45 VÄXJÖ

Resultat av ¹⁴C datering av makrofossil och träkol från Slätten-Bäck, Kånna, Ljungby kommun, Kronobergs län. (p 5794)

Förbehandling av makrofossiler:

- 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
- 0.5 % NaOH tillsätts (1 h, 60 °C). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
- 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
- 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Detta steg upprepas tills den lösliga delen inte längre är mörkfärgad.

Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C ålder BP
makrofossil			
Ua-82249	A23, P8	-25,8	1 485 ± 30
träkol			
Ua-82250	A3, P11	-26,2	1 121 ± 30
Ua-82251	A6, P3	-26,4	2 269 ± 30
Ua-82252	A9, P1	-26,0	1 971 ± 30
Ua-82253	A10, P2	-23,8	5 263 ± 34
Ua-82254	A11, P5	-27,0	6 276 ± 34
Ua-82255	A24, P6	-25,4	4 597 ± 32
Ua-82256	A27, P9	-25,7	1 886 ± 30

Med vänliga hälsningar

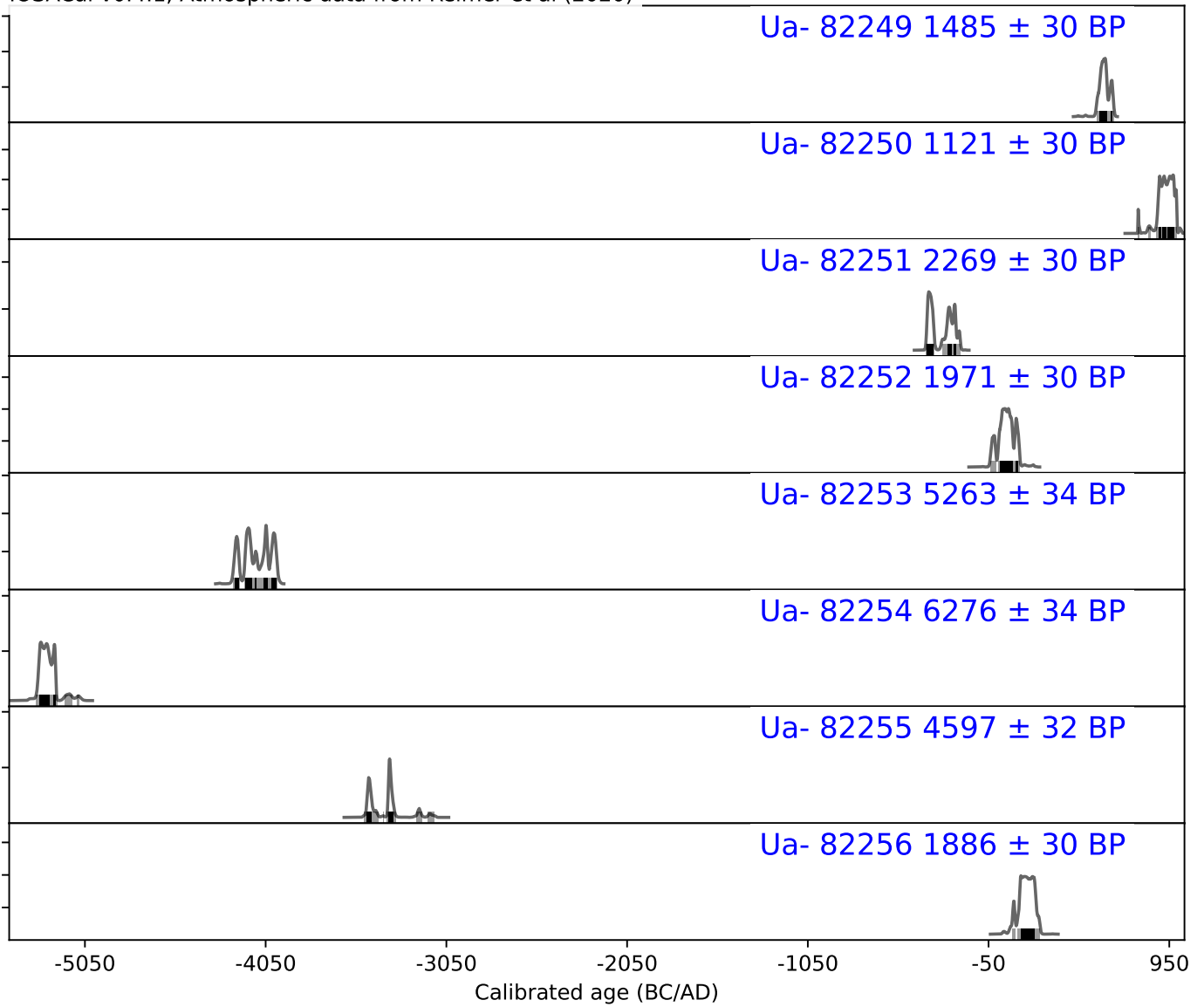
Maximilian
Schmidt

Digitally signed by Maximilian Schmidt
DN: cn=Maximilian Schmidt, c=SE,
o=Uppsala universitet,
email=maximilian.schmidt@physics.uu.se
Date: 2024.03.20 09:36:48 +01'00'

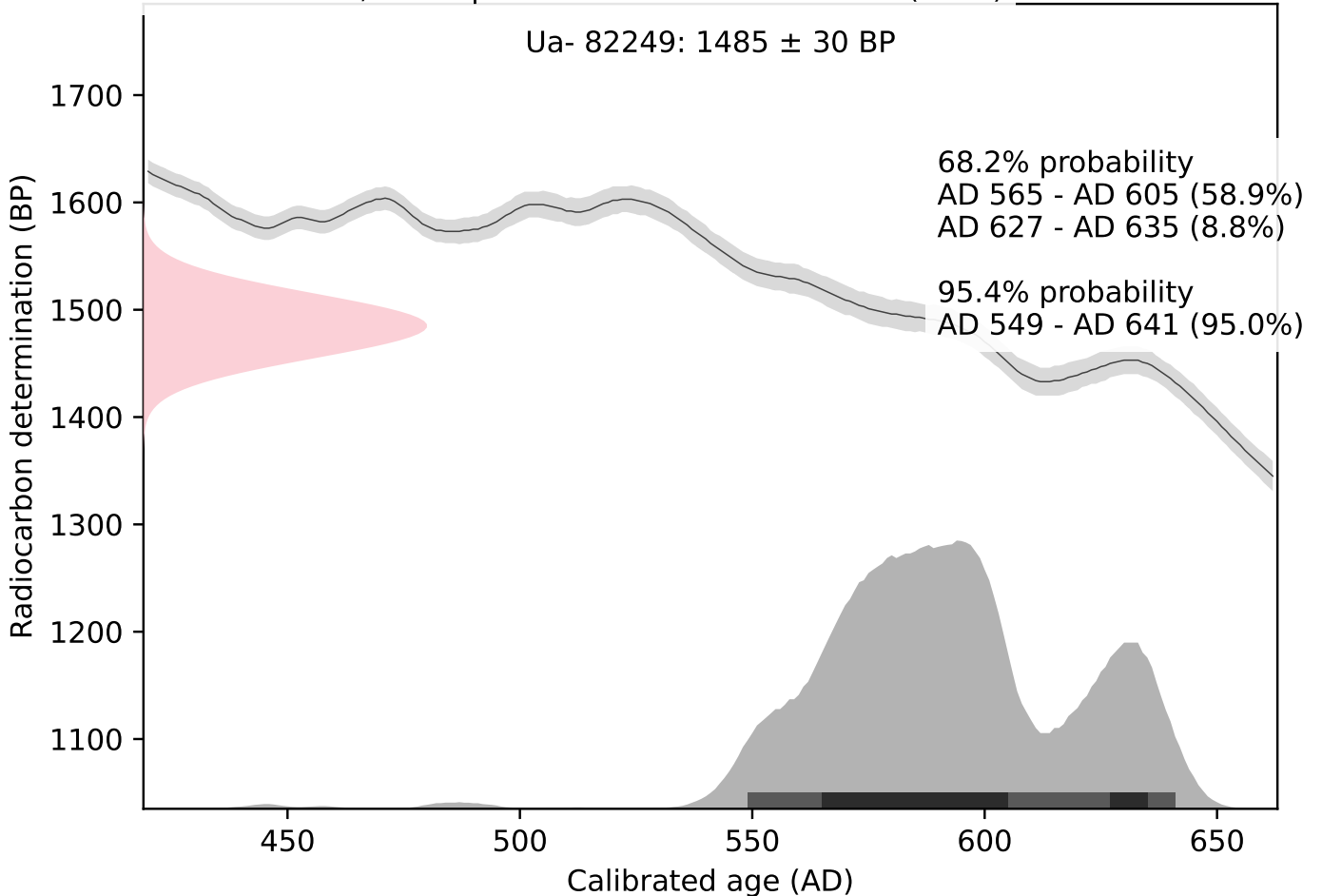
Maximilian Schmidt/Daniel Primetzhofner

Kalibreringskurvor

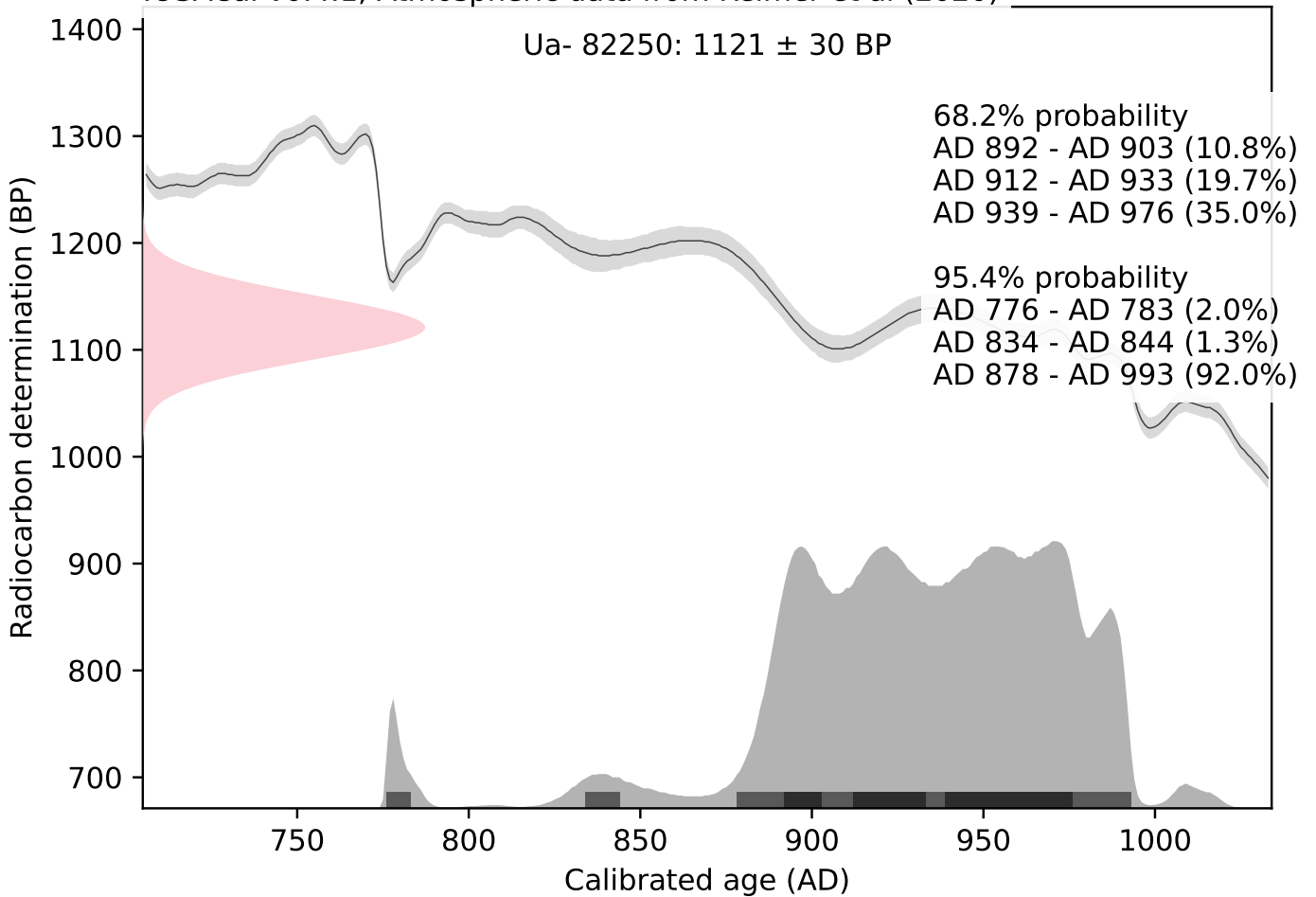
IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

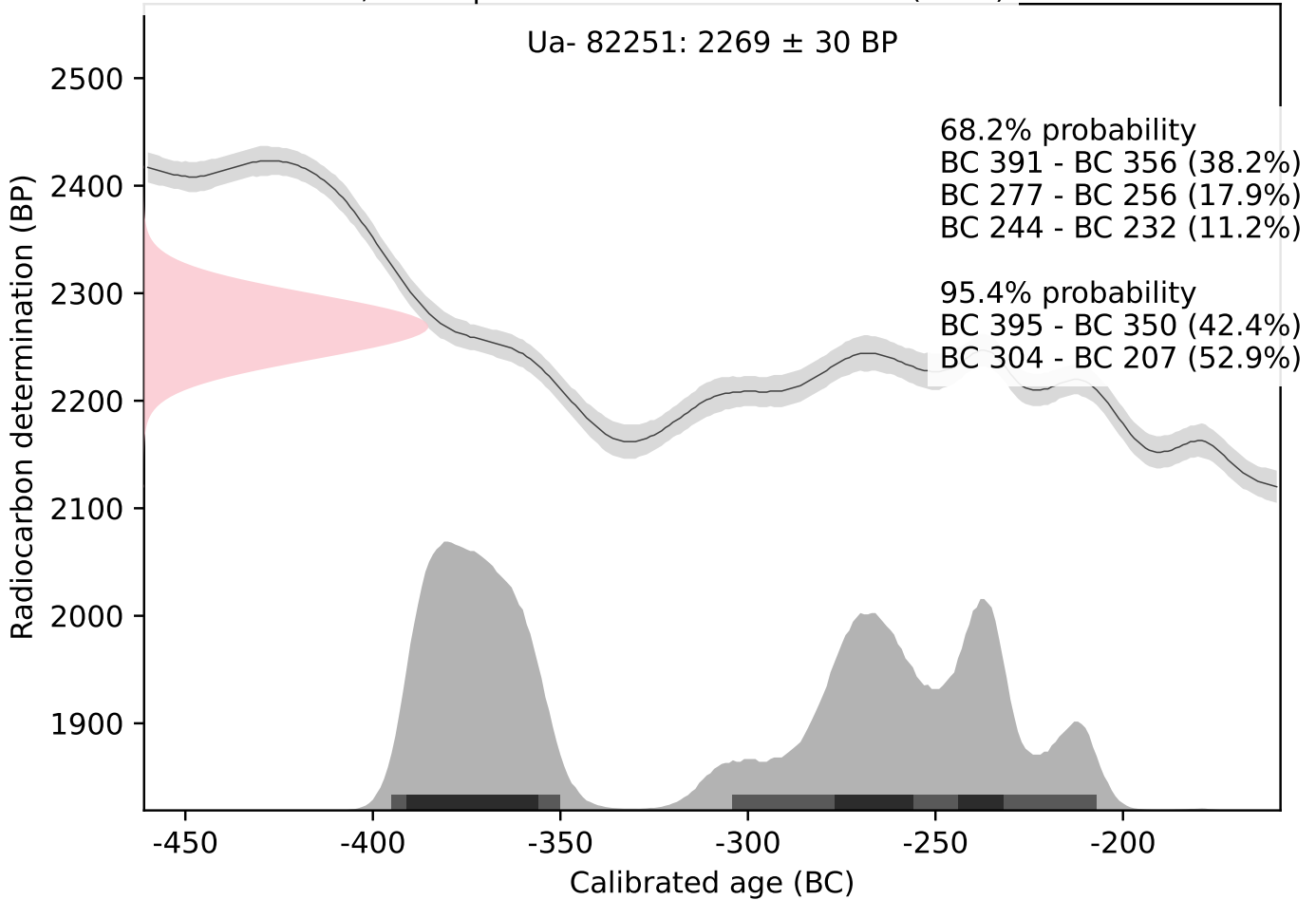
IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

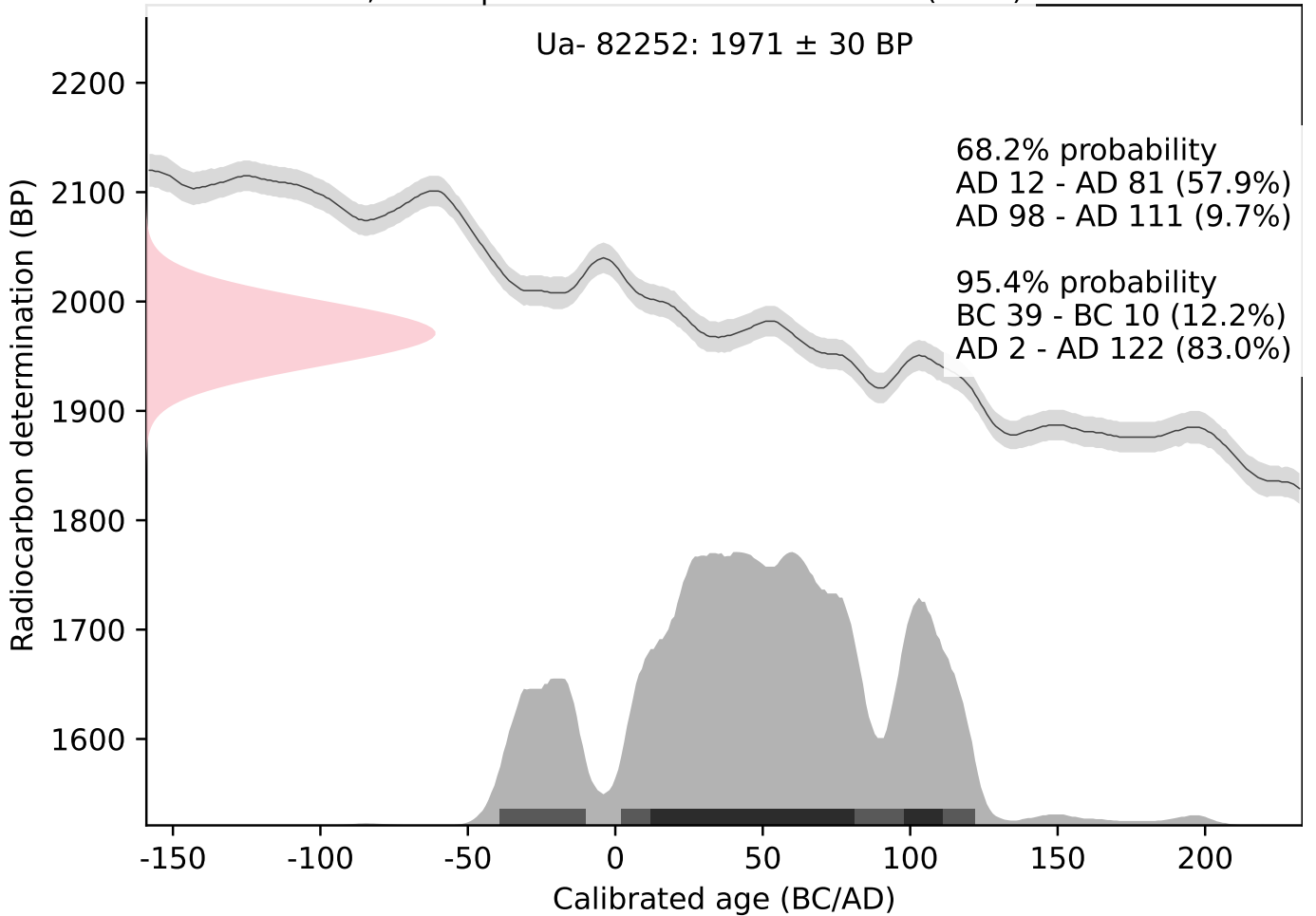
IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

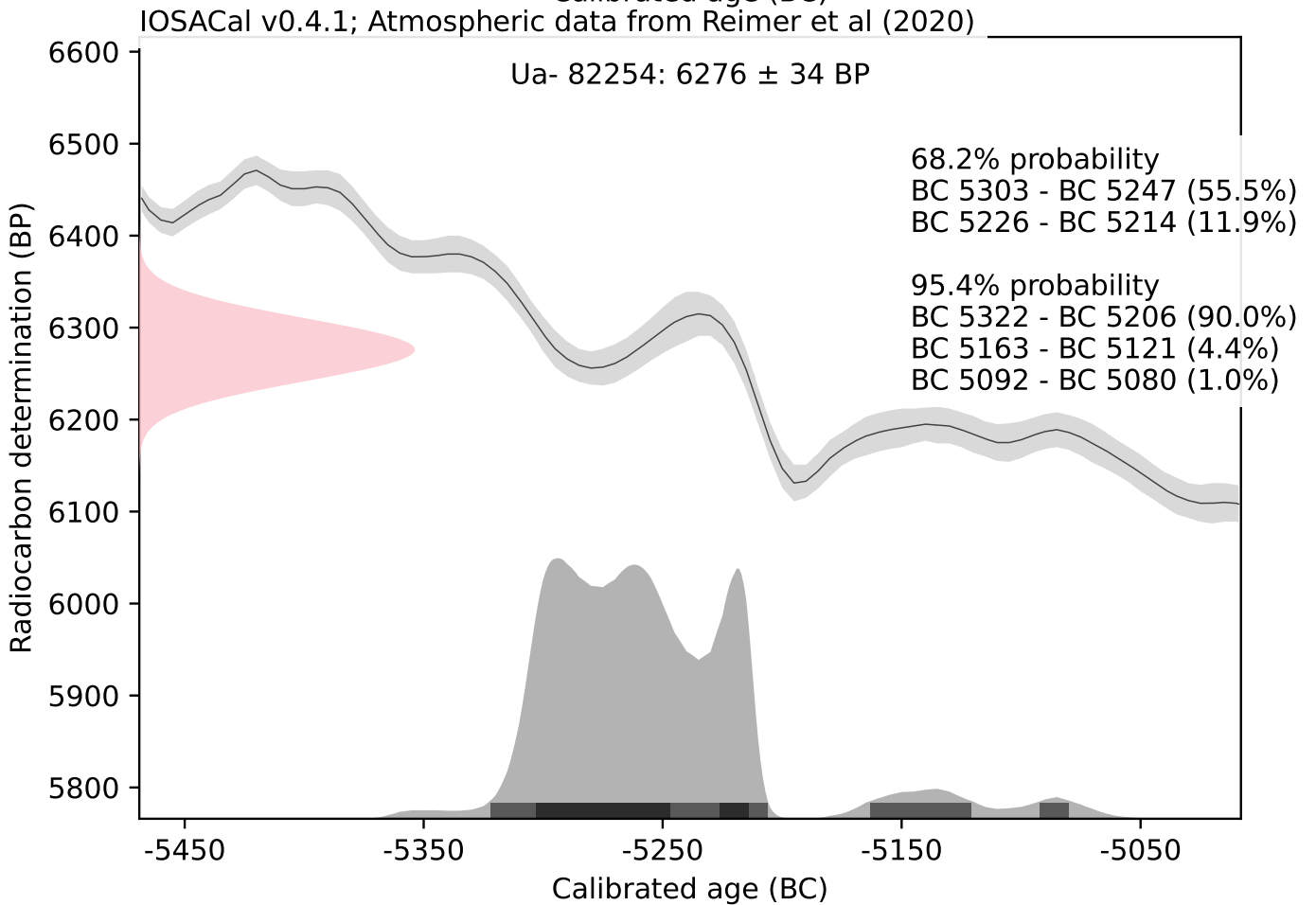
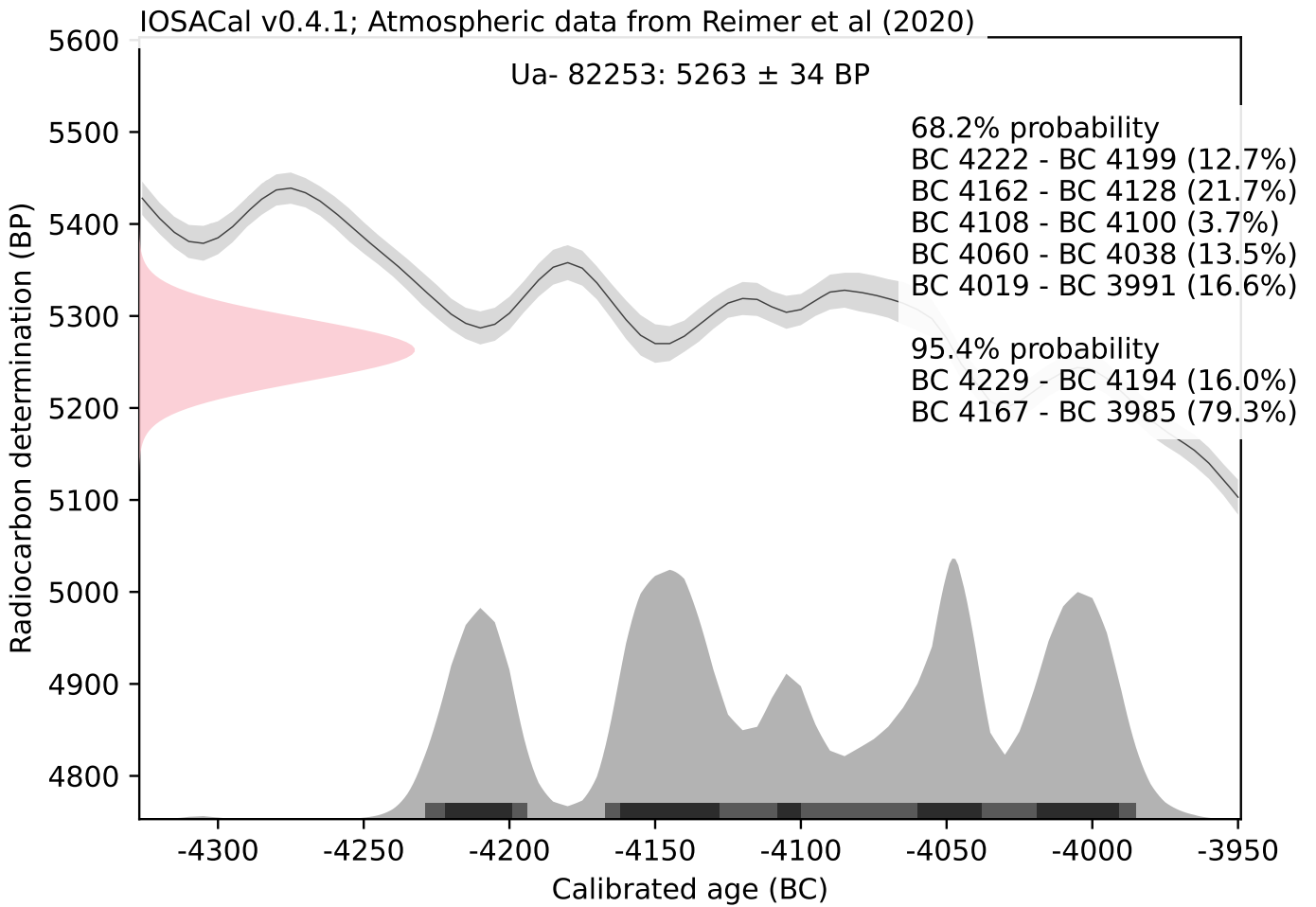

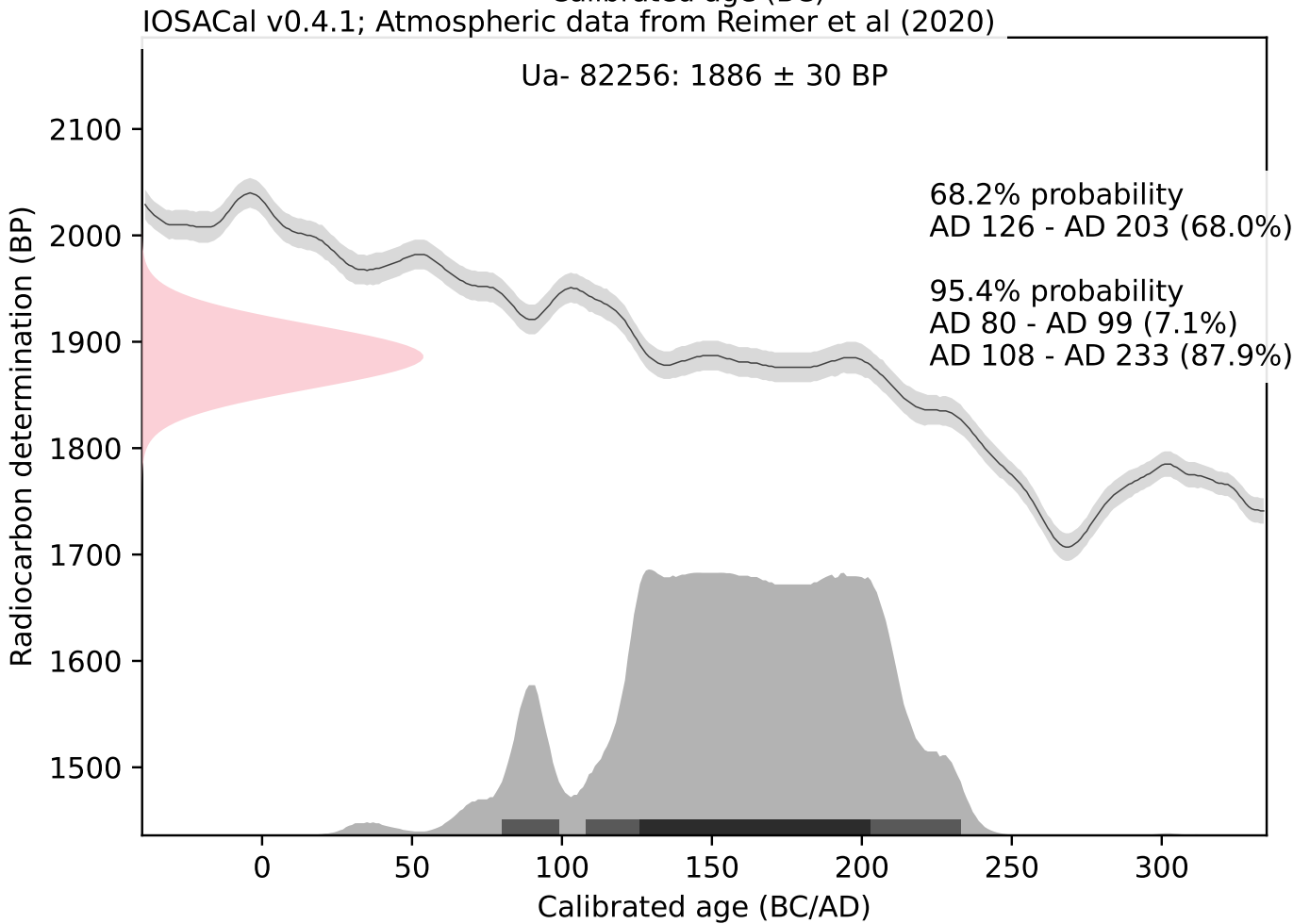
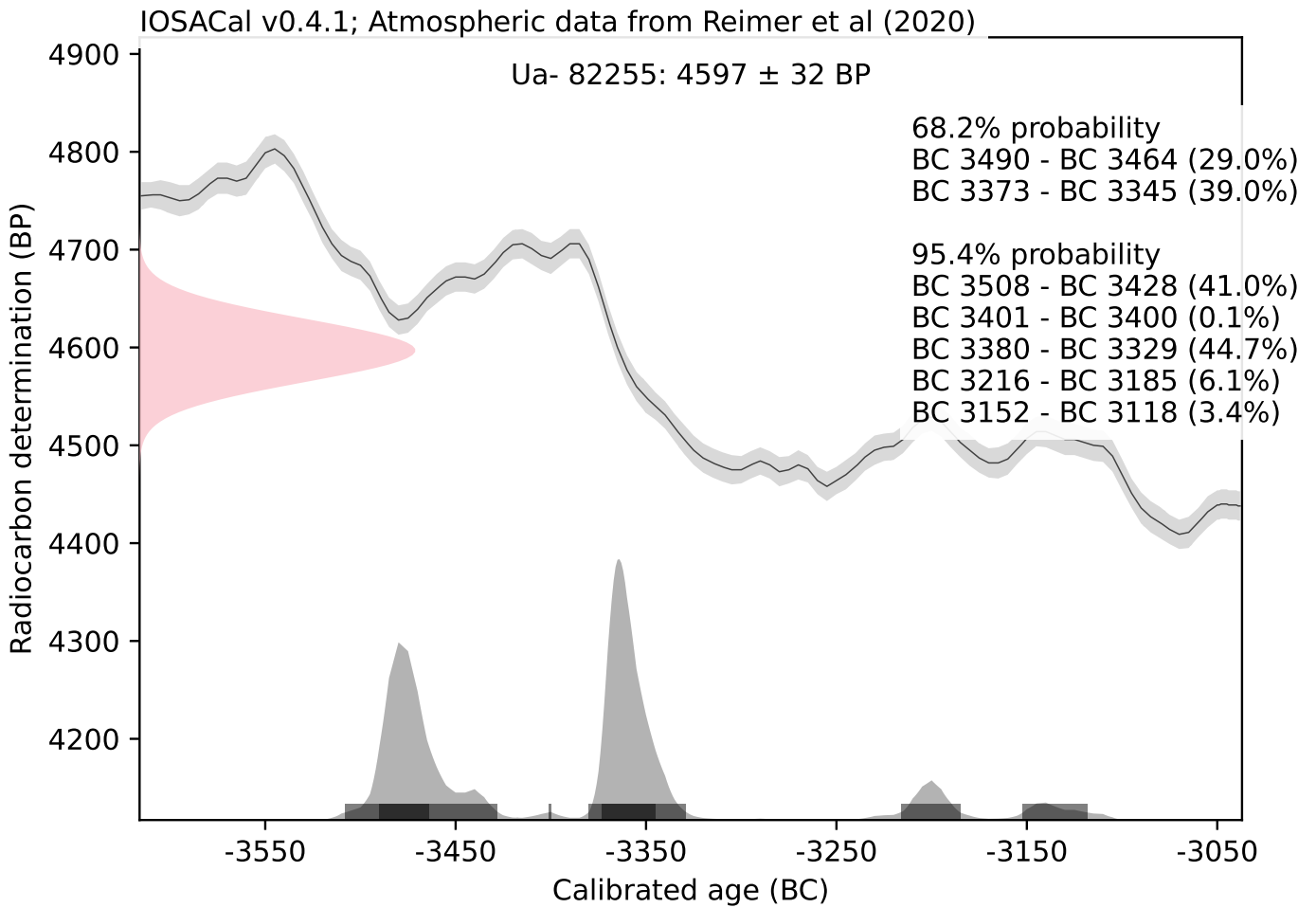
IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

